

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

**Začleňování ukrajinských dětí do
vzdělávacího procesu**

Diplomová práce

Autor: Bc. Marie Herdová

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Ondrej Kaščák, Ph.D.

Praha 2024

Ráda bych poděkovala panu prof. PaedDr. Ondreji Kaščákovi, Ph.D., za jeho rady a cenná doporučení, která mi v průběhu práce poskytl. Děkuji také všem rodičům, učitelům a vedoucím pracovníkům, kteří mi věnovali svůj čas a podělili se se mnou o své zkušenosti.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V..... dne.....

.....
(podpis autora práce)

Anotace

V diplomové práci na téma „Začleňování ukrajinských dětí do vzdělávacího procesu“ byly v teoretické části charakterizovány pojmy s tématem související, jako dítě s odlišným mateřským jazykem, integrace a inkluze. Dále byly představeny vybrané možnosti podpory žáků s odlišným mateřským jazykem, a to z pohledu personální a institucionální podpory. Diplomová práce představila využití různých didaktických pomůcek ve výuce a také zmínila rusko-ukrajinský konflikt. Upozornila na problémy zařazování dětí s odlišným mateřským jazykem do vzdělávacího procesu z pohledu legislativy. Cílem diplomové práce bylo za použití kvalitativního výzkumu popsat, jak probíhá začleňování ukrajinských dětí do vzdělávacího procesu z pohledu rodičů, učitelů a vedoucích pracovníků základních škol. Empirická část se zabývala analýzou výsledků vlastního výzkumu. Na základě získaných informací byly vyvozeny závěry, dle kterých jsou ukrajínští žáci do českých škol začleňováni bez větších obtíží, avšak problémem stále zůstává vážnoucí komunikace mezi rodiči žáků a školou, převážně z důvodu pracovní vytíženosti rodičů, a dále izolace dětí od ostatních na základě jejich vlastní vůle.

Klíčová slova

inkluze, integrace, žáci s odlišným mateřským jazykem, vzdělávací proces, základní škola, první stupeň základní školy

Abstract

In the thesis on "**Integration of Ukrainian children into the educational process**", the theoretical part characterized the concepts related to the topic, such as a child with a different native language, integration and inclusion. Furthermore, selected possibilities of supporting pupils with a different native language in terms of personal and institutional support were presented. The thesis presented the use of different didactic aids in teaching and also mentioned the Russian-Ukrainian conflict. It pointed out the problems of including children with different native language in the educational process from the point of view of legislation. The aim of the thesis was to describe, using qualitative research, how the inclusion of Ukrainian children in the educational process takes place from the perspective of parents, teachers and primary school managers. The empirical part dealt with the analysis of the results of the actual research. On the basis of the information obtained, conclusions were drawn that Ukrainian pupils are integrated into Czech schools without major difficulties, but that the problem of communication between parents and school remains a problem, mainly due to the workload of parents.

Keywords

inclusion, integration, pupils with different native language, educational process, elementary school, first grade of elementary school

Počet znaků (včetně mezer):

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	8
ÚVOD	9
TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	11
1. CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM	11
1.1 INKLUZE A INTEGRACE	12
2. ČESKÝ JAZYK JAKO JAZYK NEMATEŘSKÝ	14
3. MOŽNOSTI ZAČLEŇOVÁNÍ DĚTÍ S OMJ DO VYUČOVACÍHO PROCESU	16
3.1 PERSONÁLNÍ PODPORA	17
3.1.1 <i>Adaptační koordinátor</i>	17
3.1.2 <i>Asistent pedagoga</i>	17
3.2 INSTITUCIONÁLNÍ PODPORA.....	18
3.2.1 <i>Peer tutoring</i>	18
3.2.2 <i>Přizpůsobení výuky</i>	19
4. DIDAKTICKÉ POMŮCKY.....	21
4.1 KOMUNIKAČNÍ KARTIČKY.....	21
4.2 SLOVNÍKY	21
4.3 PRACOVNÍ LISTY	21
4.3.1 <i>Žák s odlišným mateřským jazykem v české škole</i>	22
4.3.2 <i>Nový žák-cizinec v mé třídě</i>	25
4.3.3 <i>Český jazyk pro cizince – hezky česky</i>	27
5. RUSKO-UKRAJINSKÝ KONFLIKT	28
6. ZAŘAZOVÁNÍ DĚTÍ S OMJ DO VZDĚLÁVACÍHO PROCESU PODLE LEGISLATIVY	30
7. ČASOVÁ KONTINUITA.....	32
7.1 MINULOST	32
7.2 SOUČASNOST.....	32
7.3 VIZE DO BUDOUCNA.....	33
7.3.1 <i>Budoucnost žáků s OMJ</i>	33
7.3.2 <i>Budoucnost vzdělávání a začleňování žáků s OMJ</i>	33
EMPIRICKÁ ČÁST.....	34
8. VÝZKUMNÝ PROBLÉM	34
8.1 CÍLE A METODY VÝZKUMU	34
8.2 CHARAKTERISTIKA MÍST ŠETŘENÍ.....	34
8.2.1 <i>Charakteristika kraje</i>	34
8.2.2 <i>Charakteristika místa působení</i>	35
8.2.3 <i>Charakteristika dalších zvolených škol pro rozhovory s vedoucími pracovníky</i>	35
8.3 CHARAKTERISTIKA VZORKU	36
8.3.1 <i>Charakteristika rodičů</i>	36
8.3.2 <i>Charakteristika učitelů</i>	36
8.3.3 <i>Charakteristika řídicích pracovníků na dalších školách</i>	37

8.4	REALIZACE INDIVIDUÁLNÍCH ROZHovorŮ	37
8.5	ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	37
8.5.1	<i>Rozhovory s rodiči</i>	37
8.5.2	<i>Rozhovory s učiteli</i>	40
8.5.3	<i>Rozhovory s řídicími pracovníky na vybraných školách</i>	44
9.	PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	48
9.1	VÝSLEDKY VÝZKUMU – RODIČE	48
9.2	VÝSLEDKY VÝZKUMU – UČITELÉ	49
9.3	VÝSLEDKY VÝZKUMU – VEDOUcí PRACOVNÍCI	50
	ZÁVĚR	52
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	53
	MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE	53
	ELEKTRONICKÉ ZDROJE	56
	SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	58
	SEZNAM PŘÍLOH	59

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AK – adaptační koordinátor

ČŠI – Česká školní inspekce

ČR – Česká republika

DPP – dohoda o provedení práce

DofE – The Duke of Edinburgh's International Award Czech Republic

IVP – individuální vzdělávací plán

MŠ – mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NPI – Národní pedagogický institut

OMJ – odlišný mateřský jazyk

OSN – organizace spojených národů

SRPŠ – Sdružení rodičů a přátel školy

SVP – speciální vzdělávací potřeby

ŠD – školní družina

ZŠ – základní škola

ÚVOD

24. únor 2022 nebyl pro většinu lidí nijak významným dnem. Pro celou Ukrajinu to byl ale den, který změnil mnohé lidské životy. Členové rodin se museli odloučit, muži zůstali, aby mohli bojovat za svou vlast a mnoho žen s dětmi uteklo do zahraničí. Tam si ženy musely najít práci a děti nastoupit do školy. Jak se ale dítě, které neumí česky, může učit v české škole?

Začleňování dětí s odlišným mateřským jazykem do vzdělávacího procesu není novinkou. Nutno podotknout, že k tomuto procesu docházelo ještě dávno před útokem Ruska na Ukrajinu, akorát to zkrátka nebyl problém, který by se řešil v tak velkém měřítku. Vždyť již v roce 1948, kdy byla valným shromážděním OSN přijata Všeobecná deklarace lidských práv, jsme se o inkluzi mohli dozvědět z článku 26, kde se píše o tom, že každý má právo na vzdělání.

A přesto se téma inkluze a integrace začalo masově řešit až od jara roku 2022. Do českých škol totiž nastoupilo nemalé množství ukrajinsky mluvících dětí, pro které to znamenalo, že se budou muset adaptovat nejen na nové prostředí, ve kterém budou žít, ale také na školu, kde se budou muset začlenit do kolektivu spolužáků a do vzdělávacího procesu, V tom jim všem ale bránila, a některým stále brání, neznalost českého jazyka.

Důvodem autorky pro vybrání tohoto tématu byla vlastní zkušenost, kterou prací s ukrajinskými dětmi získala. První zkušenosti získala již v dubnu roku 2022, kdy na školu začaly nastupovat první děti. Nejprve působila jako koordinační asistent a poté, když jich na první stupeň nastoupilo více, je v hodinách českého jazyka, ve kterých nerozuměly aktuálně probírané látce, doučovala základy češtiny. Takto je doučovala až do konce školního roku 2021/2022. Zajímalo ji ale, jak probíhá jejich začleňování do vzdělávacího procesu jako celku od úplných začátků až po současnost.

Cílem diplomové práce bylo popsat praktickou stránku začleňování ukrajinských dětí do vzdělávacího procesu na 1. stupni základních škol.

V teoretické části byly charakterizovány pojmy dítě s odlišným mateřským jazykem (OMJ), cizojazyčné dítě, dále inkluze a integrace. Autorka přemýšlela o českém jazyku jako o jazyku nemateřském, zabývala se popisem vybraných metod a didaktických pomůcek, pomocí kterých

je možné dítě s OMJ začlenit do vzdělávacího procesu. Věnovala se také popisu zařazování takových dětí z právního hlediska, samotnému konfliktu na Ukrajině, ale také tomu, jak začleňování dětí s OMJ probíhalo v minulosti, jak probíhá v současnosti a jak by mohlo probíhat v budoucnosti. V této části využila analýzu informací z různých monografických a elektronických zdrojů.

V praktické části využila metodu individuálních rozhovorů se třemi okruhy respondentů, s rodiči dětí, s třídními učiteli a s vedoucími pracovníky vybraných školských zařízení a dále metodu otevřeného kódování. Cílem bylo zjistit, jak probíhá začleňování ukrajinských dětí do vzdělávacího procesu na prvním stupni základní školy, z čehož autorka vyvodila hlavní cíl diplomové práce, a to popsat, jak začlenění probíhá.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1. Charakteristika dítěte s odlišným mateřským jazykem

Odlišný mateřský jazyk je jedním z hlavních specifik, se kterým se pedagog mohl a stále může setkat během začleňování ukrajinských dětí do vzdělávacího procesu. Dítě, které takovým jazykem hovoří, charakterizují autoři různě.

Například Záleská (2020, s. 14) považuje za dítě-cizince nezletilou osobu, která pochází z jakékoliv evropské či mimoevropské země, která sama imigrovala do hostitelské země, nebo jejíž rodiče se v hostitelské zemi usadili, žádají o azyl, mají status uprchlíka, nebo jsou nelegálními přistěhovalci a narodil se jim zde potomek.

Mitreuská (2019, s. 7) souhlasí, že v současné době jsou tyto děti označovány jako *dítě-cizinec*, a současně popisuje, že tyto děti lze začlenit do vzdělávání v běžných školách v případě, že jsou splněny podmínky, které jsou dány zákonem.

V legislativě se stále používá termín žáci cizinci, či žáci s neznalostí vyučovacího jazyka nebo s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka. Tyto termíny však žáky stavěly do špatné pozice a nevztahovaly se na všechny, žáky, kteří do těchto kategorií patří. Proto byl vymyšlen termín děti a žáci s odlišným mateřským jazykem. Tento termín je mezistupněm, který poukazuje na odlišnost mateřského jazyka od vyučovacího (Inkluzivní škola, 2023c).

Lawton (in Průcha 2013, s. 127) zmiňuje, že je prokázáno, že právě nedokonalost v užívání jazyka je velmi důležitým faktorem, který brzdí školní edukaci, a právě užívání omezeného jazykového kódu je zábranou, která vytváří potíže, které se postupně zvětšují v průběhu školních let.

Rozdíl mezi dítětem s OMJ a vícejazyčným dítětem

Často se ale můžeme setkat s tím, že společnost zaměňuje termín *dítě s OMJ* a *vícejazyčné dítě*.

Oproti dětem s OMJ, které oddělují mateřský a vyučovací jazyk, se vícejazyčné děti liší tím, že doma mluví jiným jazykem než tím, který je vyučovací. Také mohou kromě vyučovacího

jazyka ovládat další. Dítě s OMJ tedy nemusí být hned vícejazyčné, ale pracuje se s ním tak, aby svou vícejazyčnost rozvíjelo.

Vícejazyčné děti mají české občanství, ale v domácím prostředí, tedy v prostředí, ve kterém se dosud vzdělávali, se používá jazyk jiný. Do této skupiny se také řadí děti s dvojitým občanstvím nebo děti s občanstvím českým, které doma sice česky hovoří, ale studovaly v zahraničí a česky se ve škole nikdy neučily (Inkluzivní škola, 2023c).

Bánovčanová a kol. (2020, s. 96) rovněž upozorňuje na důležitost rozlišování mnoha používaných termínů. Uvádí, že migrant je osoba, která se rozhodla žít v zemích po celém světě a může tak činit z několika důvodů. Varuje před zaměňováním tohoto pojmu s pojmem uprchlík, jelikož uprchlík je osoba, která nemá na výběr a je nucena migrovat například kvůli válce ve své zemi. Dále je představen termín žadatel o azyl, který se rovněž používá k označení uprchlíků. Dle statistik sousedního státu Slovensko, které shromáždilo ministerstvo vnitra, si můžeme povšimnout, že v roce 2019 o azyl požádalo jen 208 žadatelů.¹

1.1 Inkluze a integrace

Pojmy inkluze a integrace se v souvislosti se začleňováním dětí s OMJ vyskytují velmi často. Byť znějí podobně (a často jsou také zaměňovány), je jejich význam odlišný.

Hájková a Strnadová (2010, s. 12–13) vysvětlují pojem inkluze jako zahrnutí či příslušnost někoho k celku. Zmiňují také, že inkluze není jen optimalizovaná a rozšířená integrace. Inkluze představuje jakýsi koncept, podle kterého by všechny děti měly navštěvovat třídy hlavního vzdělávacího proudu, a to bez ohledu na druh a stupeň jejich postižení. Naopak pojem integrace definují jako mezinárodní hnutí za práva člověka na rovnocennou a rovnoprávnou účast na společné a nevylučující kultuře.

Trochu konkrétněji pojem integrace vysvětluje Zilcher a Svoboda (2019, s. 33–34). Ti ho chápou jako scelení, ucelení či sjednocení. Zmiňují také, že je nutné, aby se žák přizpůsobil, přičemž je mu sociálně pedagogická podpora zřízena mimo hlavní vzdělávací proud.

¹ Volně přeloženo z anglického jazyka

Průcha (2003, s. 85, 87–88) uvádí, že zjednodušeně je možné pojem integrace vnímat v souvislosti s větším přizpůsobením dítěte škole, zatímco pojem inkluze chápeme jako přizpůsobení edukačního prostředí žákům. Zároveň zmiňuje, že pojem integrace je používán hlavně v souvislosti s žáky se SVP (speciální vzdělávací potřeby) a jejich zapojením do hlavního vzdělávacího proudu, přičemž rozlišujeme různé stupně od oddělených speciálních tříd na běžné škole až po individuální zařazení žáků do běžné školní třídy. V případě inkluzivního vzdělávání je podstatný změněný pohled na selhání vzdělávacího systému, který rovněž není dostatečně otevřený k potřebám konkrétního dítěte.

2. Český jazyk jako jazyk nemateřský

Hlavně pro děti s odlišným mateřským jazykem je důležité, aby si osvojily jazyk, kterým se ve škole hovoří. „Kvalitní osvojení si jazyka cílové země je označováno jako důležitý předpoklad pro úspěch dětských uprchlíků nejen ve vzdělávacím procesu, ale také v následném uplatnění na pracovním trhu a ve společnosti“ (Novosák a kol., 2022, s. 27).

Záleská (2020, s. 15) vysvětluje, že specifičnost skupiny dětí-cizinců můžeme hledat právě v její neznalosti vyučovacího jazyka a v odlišné kultuře. Zmiňuje také a souhlasí s Novosákem a kol., že právě vyučovací jazyk je obecně považován za hlavní prostředek a indikátor školní adaptace těchto dětí.

Markantní rozdíly se vyskytovaly a stále vyskytují v počtu hodin českého jazyka (a jejich zajištění), kde jsou děti s OMJ vzdělávány. Novosák a kol. (2022, s. 27–28) dále uvádí, že téměř 90 % základních škol zajišťuje výuku češtiny jako druhého jazyka ukrajinských dětí svými učiteli. Pouze 10 % škol využívá například neziskové organizace či dobrovolníky. Asi 5 % škol využívá jinou školu a téměř 8 % škol výuku nezajišťuje nijak.

Časová dotace, která je určena pro vyučování českého jazyka jako druhého jazyka, je na školách však různá. Téměř 30 % škol vyučuje češtinu jako druhý jazyk 1–3 hodiny týdně. Téměř 35 % škol 4–5 hodin. Přes 30 % škol 6–10 hodin a pouze 6 % škol více než 10 hodin týdně. Jen kladně lze hodnotit ty školy, které získaly učitelku 1. stupně přímo z Ukrajiny a která působí v ŠD a věnuje se komunikaci se zákonnými zástupci žáků.

Pokud se zabýváme otázkou, jak vyučovat český jazyk jako jazyk nemateřský, je nutné věnovat pozornost didaktickým zásadám, které je vhodné dodržovat. Akišínová a Kagan (in Hrdlička, 2019, s. 22–24) se věnují čtyřem nejzmiňovanějším. Jsou jimi:

- postup od snadného k obtížnějšímu,
- postup od shodného k odlišnému,
- postup od frekventovaného k méně četnému,

- postup od jevů pravidelných k nepravidelným.

Ovšem, naučit se daný jazyk automaticky neznamená úspěch ve vzdělávání, neboť proces jazykové socializace se odvíjí od momentu, kdy jedinec vstupuje do jazykového společenství. Od chvíle, kdy se dítě stane žákem, se spolu s poznatky učí také to, jak o nich hovořit (Šalamounová, 2015, s. 21).

Je to tedy právě komunikace, která zabezpečuje jak vzdělávání, tak začlenění do školního kolektivu. S tím souhlasí i Kořa (2018, s. 124), který komunikaci definuje jako prostředek, který umožňuje vzájemné porozumění mezi jedinci, a který slouží k předávání zpráv, podnětů a příkazů, ale také k ovlivňování názorů a postojů, k působení na chování a dále k rozvoji či k proměnám jedinců v mezilidské interakci.

3. Možnosti začleňování dětí s OMJ do vyučovacího procesu

V souvislosti se začleňováním dětí s OMJ do vzdělávacího procesu a jejich adaptací vyvstává celá řada problémů.

Nakonečný (in Záleská, 2020, s. 16) definuje adaptaci jako schopnost živého organismu přizpůsobit se vnějším podmínkám a udržet stav vnitřní rovnováhy pomocí adaptačních mechanismů. A právě Záleská (2020, s. 17) tuto definici rozvádí. Dle ní je adaptace proces, během kterého se cizinci stávají více a více jazykově a kulturně podobní majoritní společnosti. Opět uvádí, že je klíčové získání jazykových dovedností, kulturních znalostí a norem přijímající země.

Hlad' o a kol. (2023, s. 3) zmiňují, že je důležité, jakým způsobem adaptace ukrajinských dětí ve školách probíhá. Informují o tom, že Česká školní inspekce (ČŠI) na jaře 2022 zjišťovala zkušenosti, přístupy a postupy při adaptaci ukrajinských dětí na 626 základních školách. Z těchto šetření vyplynulo, že školy postupně vyvíjí řadu postupů, které usnadňují adaptaci ukrajinských žáků. Dodávají také, že ačkoliv školy vnímají situaci jako náročnou, probíhá adaptace na většině škol zdárně.

S tímto tvrzením můžeme souhlasit, neboť z různých šetření máme k dispozici výsledky. „V přibližně 90 % navštívených mateřských i základních škol byly vypracované zásady a postupy pro přijímání a adaptaci ukrajinských dětí či žáků, ať již v ústní (dvě třetiny navštívených škol), nebo písemné (čtvrtina navštívených škol) podobě“ (Novosák a kol., 2022, s. 18).

Valenta a kol. (2020, s. 13) upozorňuje na problémy, kterými jsou tyto děti ohroženy. Uvádí například oslabení kognitivního výkonu, což znamená snížení výkonnosti, které sice ještě nedosahuje takové úrovně jako mentální postižení, ale přesto znevýhodňuje a především při vzdělávání indukuje podpurná opatřená edukativního či psychosociálního charakteru.

Právě proto lze začleňování žáků s OMJ do vzdělávacího procesu podpořit různými způsoby, z nichž rozdělit bychom je mohli na personální a institucionální podporu.

3.1 Personální podpora

3.1.1 Adaptační koordinátor

Adaptační koordinátor (AK) pomáhá nově příchozímu žákovi s cizí státní příslušností v začlenění do českého školního prostředí a do kolektivu.

AK k dispozici pouze první 4 týdny výuky od nástupu žáka do školy. Tento pracovní vztah je ošetřen zpravidla dohodou o provedení práce (DPP) v rozsahu 40 hodin a vzniká mezi Národním pedagogickým institutem České republiky (NPI ČR) a daným pracovníkem.

Tuto pracovní pozici zastává ideálně pedagogický pracovník školy, ale může se také jednat o externího pedagogického pracovníka, který má minimálně středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou.

Náplň práce AK závisí na situaci a konkrétních potřebách dítěte i školy. Koordinátor může pomáhat dítěti při seznamování se se školními právy a povinnostmi, s kolektivem, pravidly chování. Dále se podílí na jazykové podpoře a překonávání kulturního šoku (Inkluzivní škola, 2023b).

Adaptace je ale stále jednou z věcí, která je vzhledem k předsudkům, snadné ovlivnitelnosti dětí ať už rodinou či médií, či jiným faktorům, složitá. „Všichni žáci ve sledovaných třídách vyplnili sociometrický dotazník, který zjišťoval pozitivní i negativní vztahy každého žáka ke všem jeho spolužákům. Sociometrické šetření ukázalo, že sociální adaptace ukrajinských žáků v českých žákovských kolektivech je nízká“ (Hlad'o a kol., 2023, s. 9).

3.1.2 Asistent pedagoga

V prvních dnech by asistent pedagoga měl být žákovi nápomocný při seznamování. Žákovi by měl pomoci při představení pedagogům a spolužákům, vedení školy a dalšímu personálu. Vhodné je propojit žáka s českým žákem, který mu pomůže seznámit se s prostředím české školy a představit ho spolužákům.

V prvních dnech je také důležité pomoci žákovi s orientací po škole. Měl by vědět, kde se nachází jeho kmenová třída, další třídy, ve kterých se vyučuje, sociální zařízení, jídelna, tělocvična apod. Během toho je vhodné opakovat názvy těchto prostor v českém jazyce, ukazovat si či používat různé pomůcky.

Žák by měl být také seznámen s pravidly chování, školním řádem, klasifikačním řádem a systémem výchovných opatření. Je nutné, aby věděl, jaké jsou jeho povinnosti, například domácí úkoly či příprava na hodinu. Žáka je také třeba seznámit s jeho rozvrhem hodin. S tím se pojí představení pomůcek a učebnic. Je nutné představit mu také harmonogram školního roku a zdůraznit státní svátky a prázdniny (Zapojme všechny, 2023).

3.2 Institucionální podpora

3.2.1 Peer tutoring

Tento výraz lze volně přeložit jako patronát nápomocných spolužáků. Tito *peers* či *buddies* dělají novým žákům-cizincům v prvních týdnech jejich přijetí společnost a seznamují je s novým školním prostředím.

Pokud se na spolužáky takto přenesou určitá míra zodpovědnosti, lze očekávat určité přínosné výsledky. Spolužáci mezi sebou budou zpravidla komunikovat na méně formální úrovni a celková integrace cizince do kolektivu je efektivnější právě přes vrstevníky. Díky tomu se daří upevňovat sociální vztahy ve třídě a dbá se na nevyločení dítěte-cizince z kolektivu.

Patronát nad žákem-cizincem ale může být velmi náročný hlavně kvůli jazykové bariéře. Právě proto je vhodné provádět výběr patrona velmi pečlivě. Je také lepší, aby podporujících žáků bylo více a každý se zaměřoval na jinou oblast (Inkluzivní škola, 2023b).

Program Stojím při tobě

A právě s Peer tutoringem souvisí program Stojím při tobě. Tento program je komplexní a napomáhá dětem a mládeži se seberealizací a začleněním do kolektivu vrstevníků. Program je určen jak žákům-cizincům a dětem z Ukrajiny, tak i jinak znevýhodněným českým dětem.

Program je pro zapojené školy, organizace a účastníky zcela zdarma. Opírá se o propracovanou metodiku a hodnoty programu the Duke of Edinburgh's International Award (DofE). Je určený pro všechny instituce, které pracují s mladými lidmi ve věku 13–24 let, přičemž cílovými skupinami jsou děti a mládež z Ukrajiny, cizinci s OMJ, nováčci v kolektivu, děti a mládež se speciálními potřebami, problémy či v tíživé životní situaci.

Projekt si klade za cíl vytvořit ve školách rovnocenné a přátelské prostředí, ve kterém se budou děti a dospívající cítit bezpečně, spolupracovat pod vedením proškoleného dospělého mentora na malých projektech dle jejich zájmu.

Program funguje tak, že poté, co se organizace do programu přihlásí a absolvuje školení, vyberou mentoři zájemce o buddy program z řad českých a ukrajinských dětí a pomohou jim začít spolupracovat. Úkolem dvojice je minimálně osmkrát se setkat a spolupracovat na mini projektu podle připravené metodiky (DofE, 2023).

3.2.2 Přizpůsobení výuky

Podle webu Inkluzivní škola je vhodné řídit se těmito 10 pravidly, která pomohou všem, kdo se učí jazyk i obsah výuky zároveň. Díky těmto tipům je výuka jasnější a přehlednější, jelikož tato doporučení pracují záměrně s porozuměním:

- psaní a kreslení na tabuli, znázornění tématu, klíčových slov,
- užívání obrázků, schémat či tabulek,
- zadávání úkolů, které nevyžadují mluvení, přičemž žák bude spojovat či doplňovat,
- zadávání opakujících se jednoznačných úkolů,
- zjištění, že žák zná slovo, které chce říct,
- cílená aktivizace žáka, při které mu umožníme používat češtinu,
- zajištění slovníku,
- užití vizualizací, praktických činností, gest apod.,
- spolupráce s ostatními zaměstnanci a spolužáky,
- sledování webu Inkluzivní škola (Inkluzivní škola, 2023a).

S tímto se shoduje názor Daniškové a kol., kteří zmiňují, že je vhodné během vzdělávacích aktivit použít vizuální podporu. Vysvětlují, že při vzdělávacích aktivitách se slova doplňují názorným pomocným prostředkem, kterým může být například gesto, obrázek, či předmět. Zároveň dodávají, že je důležité předem si promyslet pojmy, na kterých je téma vystavěno a to nějakým způsobem znázornit. Uvádí, že například při cizím slově je třeba začít prezentací reálného předmětu nebo jeho modelu a později přistoupit k obrázkům a fotografiím. Vhodné je obrázek doplnit i výrazným popiskem, který napomůže s globálním vnímáním grafické podoby slova. Právě toto pomůže dětem zachytit jednotlivá slova během konverzace (2021, s. 23–24).

Otázkou ale zůstává, v jakém měřítku probíhá vzdělávání ukrajinských žáků dohromady s ostatními žáky. Novosák a kol. (2022, s. 24) uvádí, že méně než 5 % základních škol ukrajinské děti na prvním stupni vzdělává výhradně, či téměř výhradně v samostatných skupinách s ostatními ukrajinskými dětmi. Necelých 7 % škol žáky vyučuje kombinovaně, ale převažuje výuka v samostatné skupině. Podobně velká část dalších škol vzdělává žáky kombinovaně, přičemž zastoupení obou forem výuky je vyrovnané. Necelých 60 % škol žáky vzdělává také kombinovaně, ale převažuje výuka ve třídě s ostatními žáky. Asi 28 % zbylých škol výuku realizuje výhradně, či téměř výhradně v běžných třídách s ostatními žáky. Na základě tohoto průzkumu tedy můžeme říci, že většina škol integruje nově příchozí žáky mezi ostatní děti.

4. Didaktické pomůcky

Kromě personální a institucionální podpory je ale zapotřebí dítěti, které je v procesu adaptace, poskytnout didaktické pomůcky, které právě s adaptací do vzdělávacího procesu mohou být nápomocny. Těch nyní vzniká velké množství, ale pro potřeby diplomové práce jsou zde charakterizovány tři vybrané.

4.1 Komunikační kartičky

Danišková a kol. (2021, s. 25) představují komunikační karty jako inspiraci, která vychází z postupů využívaných na podporu komunikace dětí s narušenou komunikační schopností. Tyto pomůcky svým vizuálem nahrazují chybějící řeč. Dítě s pomocí komunikačních karet tak efektivně vyjádří své komunikační záměry. Karty totiž umožní, aby v první fázi adaptace nezanikl komunikační záměr dítěte. Zároveň varují, že karty nemají sloužit jako náhrada mluveného slova, ale jako prostředek k porozumění situaci dítěte a jeho potřebám. Pedagog při jakémkoliv použití karty slovně komentuje záměr použití a slovně vyjádří její záměr. Dítěti tak ukazuje, jakým směrem se jeho řeč má rozvíjet.

4.2 Slovníky

Bernkopfová a kol. (2019, s. 92) doporučuje pro žáky zajistit slovník, který pro nečtenáře existuje i v obrázkové formě. Zmiňují také, že je vhodné, aby si žáci vedli svůj vlastní slovník. Představují i překladový slovník. Tento slovník je vytvořen k jednotlivým předmětům, jako je český jazyk a literatura, humanitní předměty, matematika, přírodověda a přírodopis, fyzika a chemie. Slovníky jsou volně ke stažení pro širokou veřejnost a lze je sehnat v ukrajinštině, ruštině, vietnamštině, angličtině, mongolštině a čínštině.

4.3 Pracovní listy

Na procvičování češtiny vznikla pro cizince celá řada různých pracovních listů a sešitů. Můžeme se setkat s materiály:

- Žák s odlišným mateřským jazykem v české škole od PhDr. Kendíkové,
- Nový žák-cizinec v mé třídě od Mgr. Rohové,

- Český jazyk pro cizince – hezky česky 1 od Táborkové a Lancové a další.

Pro potřeby této práce jsem se rozhodla charakterizovat tyto tři zmíněné.

4.3.1 Žák s odlišným mateřským jazykem v české škole

„S pracovními listy budou žáci s OMJ pracovat se svými učiteli, asistenty, družináři, případně s rodiči či staršími sourozenci. Proto jsou doplněny stručnými metodickými pokyny a procvičovanou slovní zásobou. Díky práci s příručkou se kromě komunikačních schopností rozvíjí i další dovednosti, zejména osobnostní a sociální. Děti si potrénují paměť, ale i pozornost a soustředění. Proto je lze využívat i při práci s jinými žáky, např. těmi s různými speciálními vzdělávacími potřebami“ (Kendíková, 2021, s. 5).

Obrázek 1: Pozdravy

10 **TEMATICKÝ OKRUH 1 – PŘEDSTAVOVÁNÍ A POZDRAVY**

2 Pozdravy


METODICKÉ POKYNY

Ve školním prostředí je velmi důležitou dovedností komunikace. Od žáků se očekává, že budou komunikovat způsobem, který je v dané situaci považován za adekvátní. Komunikační vzorce se však v jednotlivých kulturách a národech liší, někdy i zcela zásadně. Proto je velmi důležité, abychom žáka s odlišným mateřským jazykem připravili na náš „komunikační standard“ a naučili ho orientovat se v základních komunikačních situacích. Za velmi důležité považujeme potřebu těmto děním porozumět, pochopit je. Vhodná komunikace a vzájemné porozumění mají totiž velmi silný vliv na budování vztahů s ostatními lidmi. Ve škole to platí ve vysoké míře, protože se jedná o vztahy a vazby trvalé. Pro žáky s OMJ může být těžké některé situace pochopit. Je proto vhodné se tomuto tématu věnovat a jednotlivé situace si osvojit. V tomto ohledu máme na mysli jak komunikaci verbální, tak tu neverbální. Jednou z nejběžnějších a nejčastějších forem komunikace ve škole je zdraví. I když se na první pohled jeví jako jasná a srozumitelná záležitost, bude potřeba vysvětlit žákům rozdíl mezi jednotlivými formami pozdravů. I tady je potřeba vnímat, že neexistují jen jejich slovní formy, jejichž používání má také svá pravidla, ale i formy jiné – mávání, podávání rukou apod. Obrázky na tomto pracovním listě zobrazují různé formy pozdravů. Je možné je popisovat a zároveň upozorňovat na situační rozdíly. Na jejich základě lze také vytvářet a zkoušet různé konkrétní situace a trénovat tak používání jednotlivých pozdravů a forem zdraví.


Zdroj: Kendíková, 2021, s. 10


Obrázek 2: Úkoly

Pracovní list 2 – Pozdravy **11**

 **ÚKOLY**

1. Jaké znáš pozdravy? Jak se zdraví děti a jak dospělí?
.....
.....
2. Používají se při zdravení kromě slov ještě nějaká gesta? Jaká?
.....
.....
3. Jaké pozdravy se používají na začátku komunikace a jaké na jejím konci?
.....
.....
4. Znáš ještě jiné formy pozdravů? Popiš je nebo nakresli.
.....
.....
5. Pozdrav své spolužáky ve svém rodném jazyce.
.....
.....

 **PROCVIČOVANÁ SLOVNÍ ZÁSoba**

 viz slovníček strana 70

Základní fráze: Děkuji. Prosím.

Slovesa: zdravit, mávat, přijít, odejít

Některé části lidského těla a související: ruka, hlava, oči, úsměv, dospělý, dítě

Zdroj: Kendíková, 2021, s. 11

4.3.2 Nový žák-cizinec v mé třídě

„Moje učebnice slouží k úplnému začátku seznámení se s jazykem. Z mé zkušenosti mohu říci, že pokud se cizinci věnujete každý den, již po pár dnech je tu pár zvládnutých slov a vět a po pár měsících se již domluvíte na všem, co potřebujete a žák základním věcem dobře porozumí“ (Rohová, 2021, s. 8).

Obrázek 3: Krátké a dlouhé samohlásky

8 | lekce

Krátké a dlouhé samohlásky

V českém jazyce se používají krátké a dlouhé samohlásky. Procvič si jejich výslovnost:

A	E	I	O	U	Y
a	e	i	o	u	y

Á	É	Í	Ó	Ú	Ý
á	é	í	ó	ú ů	ý

Zakroužkuj dlouhou hlásku, trénuj výslovnost slov:

máma táta já penál nůžky pravítko mám

30

Tato lekce slouží k nácviku a procvičení dlouhých samohlásek. Doporučuji pracovat se bzučákem, vyslovovat výrazně. Žák se zároveň seznámí s čárkou, která udává délku samohlásky. Upozorníme i na možnost psaní ů. Obrázek k vybarvení je velmi jednoduchý, u menších dětí si slova říkáme a čárku ukazujeme.

Zdroj: Rohová, 2021, s. 30

Obrázek 4: Krátké a dlouhé samohlásky – vybarvování

Krátké pracovní list | **8**
a dlouhé samohlásky

Vybarvi obrázek. Slova s dlouhou samohláskou vybarvi žlutou, slova s krátkou samohláskou modrou barvou:

Tato ležce slouží k nácviku a procvičení dlouhých samohlásek. Doporučuji pracovat se bzučákem a vyslovovat výrazně. Žák se zároveň seznámí s čárkou, která určuje, že je samohláska dlouhá. Upozorníme i na možnost psaní *á*. Obrázek k vybarvení je velmi jednoduchý; u menších dětí si slova říkáme a čárku ukazujeme.

31

Zdroj: Rohová, 2021, s. 31

4.3.3 Český jazyk pro cizince – hezky česky

„Na základě svých zkušeností s výukou cizinců na základní škole, do které už mnoho let dochází více než jedna čtvrtina žáků cizí národnosti, jsem si pro vlastní potřebu vytvořila soubor materiálů, které v hodinách používám. S těmito dětmi se setkávám jak v mimorozvrhových hodinách, kde tvoří menší a stejnorodé skupinky žáků stejné pokročilosti znalosti českého jazyka, tak v běžných rozvrhových hodinách, kde se tyto děti vzdělávají souběžně se svou kmenovou třídou“ (Táborková a Lancová, 2022, s. 1).

5. Rusko-ukrajinský konflikt

Již v úvodu bylo zmíněno, že uprchlická krize, která byla způsobena vpádem ozbrojených ruských vojsk na Ukrajinu, nebyla první a jedinou, nicméně byla jednou z největších. Hlad'a a kol. (2023, s. 2) uvádí, že právě ozbrojený konflikt na Ukrajině, který byl vyvolán invází vojsk Ruské federace, způsobil jednu z největších uprchlických krizí v Evropě od druhé světové války. Uvádí, že Česká republika poskytla útočiště pro téměř půl milionu ukrajinských uprchlíků, přičemž třetina těchto jsou děti do 18 let, které vyžadují přístup ke vzdělávání.

K migraci se vyjádřili i další autoři: „Bez ohledu na své příčiny představuje migrace jedno z nejvýznamnějších společenských témat současnosti. V případě evropského kontinentu byla v posledním desetiletí důležitost této problematiky vyzvednuta v kontextu dvou uprchlických krizí spojených s náhlým příchodem vyššího počtu migrantů ze zemí severní Afriky, Blízkého a Středního východu v letech 2015 a 2016, respektive vysokého počtu válečných uprchlíků z Ukrajiny v důsledku vojenské agrese Ruské federace v roce 2022. První z těchto krizí byla z pohledu dopadů do českého prostředí poměrně zanedbatelná, druhá naopak řadu oblastí života obyvatel České republiky významným způsobem zasáhla“ (Novosák a kol., 2022, s. 6).

Syruček (2023, s. 231–232) navazuje na Hlad'a a kol. svým tvrzením, že Ukrajina Rusko neohrožovala, ani nehrozila oslabením jeho bezpečnosti. Dodává také, že na politiku vedení Ukrajiny člověk může mít jiný názor, ale nemůže to být důvodem k tomu, aby někdo, kdo není občanem toho státu, ničil životy ostatním s tím účelem, aby jim vnutil své představy o vedení správné politiky. Zmiňuje rovněž rok 2014, kdy Vladimír Putin, ruský prezident, vojensky zasáhl v Doněcké a Luganské oblasti a na Krymu.

Pokud chceme znát důvod, který vedl k tomuto všemu, můžeme dohledat pojmy demilitarizace a denacifikace. Nicméně autor uvádí, že v žádném tisku neobjevil informaci, která by pojednávala o skladištích se zakázanými zbraněmi či o nacistických projevech.

K ozbrojenému konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou se vyjadřuje i Kříž (2023, s. 163–165), který uvažuje nad proměnnými, které by mohly ovlivnit budoucnost konfliktu a výsledky války. Jako první zmiňuje morální faktor, pod který spadá vůle Ukrajinců bojovat. Ta se dle dat

z listopadu 2022 nijak nezmenšovala. Jako druhý faktor zmiňuje pokračující podporu ze západu, kterou musíme chápat jako klíčovou, neboť vzhledem k materiálním zdrojům Ruska můžeme předpokládat, že v případě, že by Ukrajina bojovala s Ruskem sama, válku by prohrála. Nakonec dodává, že tato agrese významným způsobem ovlivní bezpečnostní otázku v euroatlantickém prostoru po několik dekad.

6. Zařazování dětí s OMJ do vzdělávacího procesu podle legislativy

Podle zákona č. 561/2004 Sb., tedy zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, jinak také jako školského zákona, je vzdělávání na základních školách povinné. „Povinná školní docházka se vztahuje na státní občany České republiky a na občany jiného členského státu Evropské unie, kteří na území České republiky pobývají déle než 90 dnů. Dále se povinná školní docházka vztahuje na jiné cizince, kteří jsou oprávněni pobyvat na území České republiky trvale nebo přechodně po dobu delší než 90 dnů, a na účastníky řízení o udělení mezinárodní ochrany“ (Zákony pro lidi, 2024a).

„Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany mají přístup ke vzdělávání za podmínek stanovených školským zákonem. Stát prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zajistí podmínky pro úspěšnou integraci žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, pro něž je školní docházka povinná podle zákonů České republiky, do vzdělávání v základní škole“ (Zákony pro lidi, 2024b).

Hlavní podmínkou pro vzdělávání těchto dětí je, aby byla řediteli příslušné školy nejpozději při zahájení vzdělávání nebo poskytování školských služeb prokázána oprávněnost jejich pobytu na území České republiky (Zákony pro lidi, 2024a).

Důležité je, aby dítě školu opravdu navštěvovalo. I z vlastní zkušenosti autorka může potvrdit, že ačkoli je dítě ve škole zapsáno, může se stát, že ji nenavštěvuje. Ovšem pokud cizinec vyučování nenavštíví po dobu nejméně 60 vyučovacích dnů a nedoloží důvody své nepřítomnosti v souladu se školním řádem a ani po písemné výzvě ředitele ve lhůtě 15 dnů ode dne doručení nesdělí, zda bude školu nadále navštěvovat, přestává být následujícím dnem po uplynutí žákem školy (Zákony pro lidi, 2024a).

Šindelková tvrdí, že vidíme výrazněji úskalí a problémy, se kterými se musí žáci a učitelé vypořádat při vstupu do českého školního systému. Zmiňuje, že ač vzdělávání cizinců není novinkou, bylo zapotřebí pozměnit legislativu. Díky zákonu Lex Ukrajina se podařilo

legislativu upravit natolik, aby se adaptace a integrace ve školách setkávala s co nejmenším počtem překážek (Cesta, 2024).

Lex Ukrajina VI je zákonná úprava, která se skládá ze tří norem a jejímž cílem je vysvětlit a ujasnit podmínky pobytu ukrajinských uprchlíků v ČR. Lex Ukrajina se vztahuje pouze na osoby, kterým byla poskytnuta dočasná ochrana (pouze v souvislosti s válkou na Ukrajině) a kterým bylo uděleno vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem strpění pobytu v ČR. Tato novela zákona je platná od 21. 3. 2022 do 31. 8. 2025 (Inkluzivní škola, 2024d).

7. Časová kontinuita

7.1 Minulost

Již v minulosti nebylo vzdělávání cizinců ničím neobvyklým, a to dokládá například článek Integrace imigrantů – role jazykových znalostí a zkušeností (Delander a kol., 2005), který byl zaměřen na zhodnocení švédského programu Sezam. Cílem tohoto projektu bylo zvýšit zaměstnanost přistěhovalců registrovaných na úřadech práce se slabou znalostí švédštiny.

Právě v tomto článku je zmiňováno, že už studie McManuse a kol., Kossoudji, Tainerové a Chiswicka upozorňovaly na důležitost ovládnutí dominantního jazyka.

Článek popisuje, že výzkum vedl k rychlejšímu přechodu z nezaměstnanosti do zaměstnání, ale také k odborné přípravě a vzdělávání účastníků (Delander a kol., 2005, s. 24).²

7.2 Současnost

V současné době společností rezonuje hlavně situace kolem Ruska a Ukrajiny. Adaptace ukrajinských žáků v českých školách ještě stále probíhá živelně a výsledky jsou různě efektivní. Výzkum Národního institutu SYRI ukázal, že školy se soustředily především na sociální adaptaci, přičemž adaptace na český vzdělávací systém je výzvou pro následující období.

Vzhledem k tomu, že centrální metodická podpora byla pro mnohé nepřehledná, přistupovaly k adaptaci ukrajinských dětí školy různě. Některé školy ihned zřídily své adaptační skupiny, upravovaly své vzdělávací obsahy, vytvářely pro žáky individualizované rozvrhy, prováděly diagnostiku a poskytovaly dětem psychologickou podporu, na jiných školách tyto adaptační mechanismy chyběly.

Žáci uvádějí, že je pro ně česká škola lehčí než ukrajinská. To lze ale vysvětlit tak, že na ně v první fázi byly kladeny zřetelně nižší vzdělávací nároky, aby se podpořila hlavně jejich sociální adaptace (SYRI, 2023).

² Volně přeloženo z anglického jazyka

7.3 Vize do budoucna

7.3.1 Budoucnost žáků s OMJ

Dle OECD přichází mnozí studenti s očekáváním, že se jim dostane patřičného vzdělání a v práci se umístí na manažerských pozicích. Tato ambiciózní očekávání však nejsou mnohdy naplněna, jelikož studenti nezískají patřičnou úroveň dovedností. Dále je nutné brát v potaz specifika žáků a škol, a dále principy, kterými se řídí vzdělávání v různých zemích. Zmiňována je také důležitost prozkoumání poskytované podpory, která se studentům dostává (OECD, 2024).³

Můžeme tedy jen hádat, jaká budoucnost žáky s OMJ čeká. Pokud budeme předpokládat, že budou dostatečně motivováni a využijí veškerých podpůrných opatření, která jim současný stav nabízí a budou se dále vzdělávat a vědomostně posouvat, mohou v budoucnu zastávat takovou pracovní pozici, kterou si sami vyberou.

7.3.2 Budoucnost vzdělávání a začleňování žáků s OMJ

Na základě předchozích kapitol si můžeme představit, jak začleňování těchto žáků na základních školách probíhá. Již bylo řečeno, že svět s takto vysokou mírou přistěhovalců neměl dosud zkušenost, proto předpokládejme, že pokud již víme, jak v dané situaci postupovat, můžeme se vyhnout původním nedostatkům a zaměřit se pouze na zkvalitňování možností a zlepšování postupů, které jsou již nyní zavedeny a se kterými pracujeme.

³ Volně přeloženo z anglického jazyka

EMPIRICKÁ ČÁST

8. Výzkumný problém

Výzkum se zabýval problémem začleňování ukrajinských dětí do vzdělávání a kolektivu na prvním stupni základní školy. Z pohledu deskriptivního druhu byl výzkumný problém popsán jako: Jaké začleňování ukrajinských dětí bylo z pohledu rodičů, učitelů a vedoucích pracovníků škol?

8.1 Cíle a metody výzkumu

Cílem výzkumu bylo na základě rozhovorů se třemi okruhy respondentů – rodiče ukrajinských dětí, třídní učitelé těchto dětí a vedoucí pracovníci škol – zjistit, jak probíhá začleňování těchto dětí do vzdělávacího procesu, ale také do kolektivu na prvním stupni vybraných základních škol.

Na základě komparace získaných poznatků bylo s využitím metody syntézy a otevřeného kódování popsáno, jak začleňování ukrajinských dětí probíhá.

„Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje“ (Švaříček a Šeďová, 2014, s. 211).

Vlastní šetření

8.2 Charakteristika míst šetření

8.2.1 Charakteristika kraje

Středočeský kraj je jedním ze 14 krajů, na které je ČR rozdělena. Je zároveň největším krajem ČR, protože zabírá téměř 14 % celkového území ČR. Středočeský kraj se nachází uprostřed Čech a zcela obklopuje hlavní město Prahu.

Kraj je tvořen 12 okresy s 10 okresními městy a dohromady 1 144 obcemi.

Středočeský kraj je s 1 386 824 obyvateli nejlidnatějším regionem České republiky (ČSÚ, 2023).

8.2.2 Charakteristika místa působení

Šetření probíhalo na nejmenované ZŠ (Škola 1) ve Středočeském kraji v okrese Benešov. Tato ZŠ zajišťuje přímou vyučovací, poradenskou a speciálně-pedagogickou péči.

Součástí školy je ŠD, která je tvořena pěti odděleními. Chod ŠD je rozdělen do ranního a odpoledního bloku. Činnost je založena na zájmech žáka, příprava na vyučování se skládá z didaktických her. Od 13:00 do 14:00 probíhá řízená činnost, děti pak dále navštěvují dětské a školní hřiště v těsné blízkosti školy a s vychovateli docházejí na zájmové a volnočasové aktivity.

Škola disponuje také dvěma speciálními třídami na odloučeném pracovišti. V těchto třídách jsou vzdělávány děti s různými druhy zdravotního postižení. V dopoledních hodinách jsou vzdělávány v oblastech smyslové či rozumové výchovy.

8.2.3 Charakteristika dalších zvolených škol pro rozhovory s vedoucími pracovníky

Druhá nejmenovaná škola (Škola 2) se nachází v okrese Praha-východ. Byla založena v roce 1836. Škola je spádovou školou pro děti z obce, ale také z dalších pěti okolních obcí. V případě volné kapacity přijímá i další děti z okolí.

Kapacita školy je 315 žáků, má 9 postupných ročníků a dvě detašovaná pracoviště. ŠD pojme 90 dětí a je rozdělena na 4 oddělení. Družina do své náplně zařazuje častý pobyt v přírodě.

Škola bohužel nedisponuje vlastní tělocvičnou. Využívá proto místní kulturní centrum a fotbalové hřiště.

Třetí nejmenovaná škola (Škola 3) se také nachází v okrese Praha-východ. Tato škola má kromě 9 postupových tříd také třídu přípravnou a vzdělává se v ní až 500 žáků. Každý ročník má dvě až tři paralelní třídy.

Škola se snaží vytvářet a poskytovat bezpečné a podnětné prostředí pro všechny své žáky, ve výuce využívá moderní technologie a podporuje žáky v aktivním přístupu ve vzdělávání.

Kvůli dojíždění žáků i z jiných obcí výuka začíná v 8:15. Škola vlastní tělocvičnu, venkovní areál a školní jídelnu. Ve výuce se používají interaktivní tabule a projektory.

ŠD funguje ve vlastní budově a ke své činnosti využívá i hřiště.

8.3 Charakteristika vzorku

8.3.1 Charakteristika rodičů

Tabulka 1: Charakteristika rodičů

Rodič	Délka pobytu v ČR	Rodinné zázemí	Zaměstnání
Matka Romana	1,5 roku	Spolu s otcem Romana v podnájmu.	Uklízečka v reklamní agentuře.
Matka Milany	1 rok	V podnájmu spolu s dcerou, synem, babičkou a synovcem.	Pracovnice v obuvnictví – výroba bot na zakázku.
Matka Zlaty	Téměř dva roky	Žijí s manželem a se třemi dětmi na ubytovně.	Matka manikérka, otec strojní dělník.

Zdroj: vlastní šetření, 2023

8.3.2 Charakteristika učitelů

Tabulka 2: Charakteristika třídních učitelů

Třídní učitelky	Délka praxe jako třídní učitelka	Celková délka praxe	Vzdělání
Učitelka č. 1	1 rok	5 let	Studuje vysokou školu.
Učitelka č. 2	23 let	34 let	Mgr.
Učitelka č. 3	1 rok	1 rok	Ing., MBA.

Zdroj: vlastní šetření, 2023

8.3.3 Charakteristika řídicích pracovníků na dalších školách

Tabulka 3: Charakteristika řídicích pracovníků

Řídicí pracovníci	Délka praxe ve školství	Délka praxe jako vedoucí pracovník	Pozice
Pracovník č. 1	26 let	15 let	ředitelka
Pracovník č. 2	41 let	17 let	zástupkyně ředitelky
Pracovník č. 3	25 let	11 let	zástupce ředitelky

Zdroj: vlastní šetření, 2023

8.4 Realizace individuálních rozhovorů

Vedlejším cílem autorky bylo propojení diplomové práce s praxí. Již čtvrtým rokem pracuje na první nejmenované ZŠ, kde první rok pracovala na částečný úvazek jako vychovatelka v ŠD. Právě v tomto období došlo k ozbrojenému konfliktu na Ukrajině a do školy začaly přicházet ukrajinské děti.

Rozhovory byly vedeny se třemi vybranými rodiči ukrajinských dětí z prvního stupně, dále s třídními učiteli zmíněných dětí, a nakonec s vedoucím pracovníkem školy. Následně byly vyhledány další dvě ZŠ v okolí a rozhovory vedeny s dalšími dvěma vedoucími pracovníky. Rozhovory probíhaly od června 2023 do ledna 2024.

8.5 Analýza výsledků výzkumu

8.5.1 Rozhovory s rodiči

Všichni respondenti uvedli rozdílnou délku pobytu v ČR. Nejkratší doba pobytu byla rok a půl, nejdelší dva roky. Na základě těchto informací tedy můžeme říci, že průměrná doba, po kterou zde oslovené ukrajinské rodiny bydlí, je něco málo přes rok a půl.

Naprostu ve všech případech byla hlavním důvodem pro přestěhování válka. Ačkoli v detailech se výpovědi liší, ve všech odpovědích přímo i nepřímo zaznělo slovo strach. Z toho můžeme taktéž vyvozovat, že to byl hlavně mateřský cit, který tyto ženy donutil k tomu, aby své děti ochránily tím, že je vytrhnou z jejich domovů a přestěhují se s nimi sice do míst, která jsou pro ně cizí, ale bude to pro ně znamenat, že budou v bezpečí. Například matka Milany uvedla: *„Hlavní důvod byl strach. Když jsme slyšeli ve vesnici vedle nás výbuchy, tak Milana plakala a bála se. V tom jsem dítě nemohla nechat“*. Pouze jedna matka se přestěhovala do obce, na kterou měla kladnou odezvu od přátel svého bratra. Rozhodnutí umístit své dítě do školy zde v obci bylo učiněno na základě blízkosti, ve které se škola od bydliště nachází. Ostatní dvě matky z Ukrajiny mířily rovnou do Prahy, kde jim za pomoci sociálních služeb bylo nalezeno vhodné umístění ve Středočeském kraji, jelikož Praha už neměla dostatek volné kapacity. V místě bydliště, které jim bylo nalezeno, se od místních obyvatel dozvěděly právě o naší škole.

Téměř všechny matky se shodly na tom, že pro jejich děti bylo zpočátku trochu obtížné se mezi jinak mluvící děti začlenit. Všechny ale uvedly, že byly rády, nebo že věřily, že to jejich dítě zvládne díky své povaze či svému věku, ve kterém je snazší si najít kamarády a vstřebávat cizí jazyk. Matka Romana obavy neměla, a to hlavně z důvodu starosti o dobro dítěte. Uvedla: *„Moc jsem se toho nebála, protože pro mě bylo nejdůležitější, aby se Románek začal stýkat s dětmi a mluvil s nimi“*. Některé, jako matka Zlaty, také uvedly, že právě v tomto věku to pro jejich dítě byla dobrá zkušenost, nebo že pro ně bylo nejdůležitější, aby se jejich dítě zkrátka s ostatními dětmi stýkalo a jakkoli s nimi komunikovalo.

Právě ona komunikace byla pro rodiče těžká. Matky viděly, že si jejich děti hrají s ostatními, ale například Roman vůbec nemluvil. Jeho matka sdělila: *„Těžké pro mě bylo, že ze začátku Románek sice s dětmi byl, ale jen si hrál. Skoro vůbec nemluvil, protože neznal slova a česky se teprve začal učit“*. Matka Zlaty přiznala, že nevěděla vůbec nic, ale v tomto ohledu byla nápomocná škola: *„Jazyk, nic jsem neznala. Škola nám se vším pomohla a vysvětlila vše, co bylo potřeba“*. Situace Milaniny matky byla poněkud jednodušší v tom, že jejich známí je před nástupem do školy upozornili na vše důležité a oni se tak mohli dopředu připravit.

Všechny oslovené matky si vzpomněly na něco, co během začleňování svých dětí do českého vzdělávacího procesu ocenily. Jedné imponovalo vybavení školy a zájmové útvary, které škola

nabízí. S tím souhlasila i druhá matka, které se líbila možnost doučování a samotná komunikace s dětmi. Na dotaz, co nejvíce ocenila, odpověděla: „*Když Mila chodila na doučování a celkově způsob vzdělávání, například konverzace s dětmi. To bylo celé úplně jiné než u nás na Ukrajině*“. Třetí matka velmi ocenila právě již zmíněnou vstřícnost a snahu učitelů dětem pomoci. Se svými třídními učitelkami byly všechny oslovené velmi spokojené. Popsaly je jako velmi komunikativní, nápomocné, proaktivní a snaživé v tom ohledu, aby se děti ve škole cítily příjemně a aby na ně nebyl vyvíjen tlak, či aby nenastala nějaká stresová situace. V případě, kdy se matky měly ohlédnout a popřemýšlet nad tím, co by bývaly ocenily, panovala většinová shoda s názorem, že jsou se vším spokojené a nic by neměnily. V jednom případě matka vyslovila přání navýšení počtu hodin českého jazyka, či aby byly zavedeny konverzační hodiny, kde by se děti setkávaly navzájem. Další matka spíše vyjádřila obavu z případného studia dítěte ve velkých městech, jako je Praha.

Interakce a komunikace se školou probíhá podle všech dotázaných bez problémů. Matky vyzdvihují aplikace, které zprostředkovávají komunikaci právě mezi rodičem a školou, rodičem a školní jídelnou, či mezi ostatními rodiči. Těmito aplikacemi jsou Bakaláři, Strava a WhatsApp. Pouze jedna matka aplikaci Bakaláři nenavštěvuje tak často, jak by bylo třeba. Sdětila, že: „*Se školou komunikuji výhradně přes telefon. Aplikaci Bakaláře používám jen zřídka, protože ji máme nainstalovanou jen na jednom telefonu a nepamatuji si přihlašovací údaje. Jinak si myslím, že škola komunikuje dobře*“. Pouze jedna matka se vyjádřila k tomu, že zasílaný text jim není překládán do ukrajinštiny. Zmínila však, že jí to nevádí, jelikož se aspoň ráda procvičí v češtině.

V případě začlenění svých dětí do výuky se matky vyjádřily následovně: matka Romana celou situaci zhodnotila tak, že si myslí, že: „*... ve všech předmětech prospívá, hezky a rychle čte, ale třeba nepochopí všechna slova nebo jejich význam ...*“. Věří ale, že by mu pomohla nějaká didaktická pomůcka ve formě sešitu, ve kterém by si mohl vědomosti procvičovat. Byla by vděčná za obnovení doučovacích hodin a ocenila časopis, který byl koncipován ve formě zrcadlového čtení. Matka Milany si myslí, že: „*Mila se chce učit, ale občas má nějaké věci špatně. Často má ale takovou nechut', nebo je unavená a lenivá*“. Uvedla, že Milana sama bývá často pasivní a neprojevuje nijak velkou energii při domácí přípravě do výuky. Jako předmět,

se kterým má její dcera problém, uvedla matka angličtinu. Matka dodává, že si myslí, že by mohl pomoci kroužek, či doučování, u kterého by ale bylo potřeba, aby její dcera vydržela. Matka Zlaty zhodnotila český vzdělávací systém a začlenění své dcery porovnávala se svou ještě jednou starší dcerou Mášou: *„Na Ukrajině je látka těžší, pro Zlatu je to zde jednodušší a je na ní vidět, že je ráda. Občas se jí nechce učit a myslím, že jí to vyhovuje takhle. Například Máša mluví česky plynule. Má úroveň C1. Chodí teď do deváté třídy a chce jít studovat gymnázium. Na ní je vidět, že o učení má mnohem větší zájem než Zlata“*. Myslí si, že by pomohlo buď doučování, či ráznější přístup. Na základě těchto odpovědí můžeme říci, že všechny matky by ocenily obnovení doučování českého jazyka, či navýšení hodin češtiny. Většina se také shodla na tom, že jejich děti bývají lenivé a nechtějí se na výuku připravovat tak pečlivě, jak by si matky přály.

Co se týče začlenění svých dětí mezi spolužáky, vyjádřily se matky následovně: matka Romana sdělila, že: *„Románek říká, že má skupinku dobrých kamarádů, ale občas se cítí odlišně. Ten rozdíl tam cítit je, obzvláště, když je ve třídě sám“*. Dále vyjádřila smutek z toho, že v obci je málo dětí podobného věku, se kterými by její syn mohl trávit čas: *„Ke všemu je ještě škoda, že tady v obci není více dětí, se kterými by se mohl stýkat ve volném čase a navazovat s nimi tak kontakty“*. Matka Milany si myslí, že její dcera si našla kamarády rychle a spolužáci ji mezi sebe přijali bez problémů: *„Myslím, že si ve škole našla kamarády, ale často to má tak, že se jeden den kamarádí s někým a druhý den zase ne, což je pro děti v tomto věku dost typické, takže je to spíš takové úsměvné“*. Názor matky Zlaty trochu vybočuje, jelikož zmiňuje kamarádku Viktorii, která chodí se Zlatou do třídy: *„Ona má kamarádku Viku a myslím si, že je škoda, že se baví jen spolu. Když byla ve třídě sama, kamarádila se i s ostatními dětmi. Je dobře, že má kamarádku také z Ukrajiny, ale myslím si, že je třeba, aby se kamarádila i s ostatními“*. Zmiňuje zde tedy obavu z izolování děvčat od ostatních dětí.

8.5.2 Rozhovory s učiteli

Učitelé vnímali přítomnost dětí s OMJ různě. Můžeme předpokládat, že roli v tom také hrála délka jejich praxe ve školství. Například z výpovědi první učitelky lze vyčíst jisté obavy, které jako začínající učitelka cítila: *„Jako začínající učitel jsem měla samozřejmě obavy, jak si poradíme s jazykovou bariérou, jak půjde Románkovi čtení a psaní v českém jazyce, ale velmi*

brzy bylo jasné, že je to velmi šikovný chlapec, který má navíc ohromnou podporu ve své rodině“. Je tedy zřejmé, že prvotní strach neměl delšího trvání. Další učitelka, učitelka s nejdelší praxí, žádné obavy neuvedla. Zmínila se pouze priority, na které se v době příchodu Milany zaměřila: *„Prvořadě pro mě bylo začlenit ji do kolektivu a aby se tady cítila dobře. Důležité bylo, aby se cítila dobře, aby z té první návštěvy měla dobrý pocit a aby se sem chtěla vracet“.* Zajímavý pohled na situaci poskytla poslední učitelka, jejíž délka praxe ve školství není tak dlouhá, nicméně do školy nastoupila jako nová a ve třídě ji čekala ukrajinská dívka, která toto prostředí již půl roku znala. V průběhu září k ní do třídy ale přišla další dívka. Celou situaci však učitelka nevnímala nijak odlišně, neboť zkušenosti s dítětem s OMJ již měla. Uvedla, že mezi děvčaty, tedy mezi Zlatou, která již půl roku do školy docházela, a Viktorií, která byla nová, nebyl příliš velký rozdíl a k oběma přistupovala podobně.

Samotné začlenění dětí do kolektivu učitelky popsaly podobně. První učitelka připsala největší podíl učitelkám z MŠ. Zjistila pouze, že Roman je při běžné komunikaci ostýchavý. Tento problém ale řešila přítomnost asistentky pedagoga, se kterou Roman cvičil konverzaci. Zmiňuje, že problémy v kolektivu nepocítovala, neboť zastává ten názor, že pro současné děti je mnohem běžnější přijímat odlišnost ostatních. Jako příklad uvádí, že samotný Roman procházel všemi aktivitami s ostatními dětmi bez rozdílu. Aktivity, které učitelka ve třídě realizovala, byly seznamovací hry, komunitní kruhy, či utváření společných třídních pravidel. Dodává také, že Roman zastával stejnou roli jako jeho spolužáci a odlišný přístup k němu nebyl třeba. Druhá učitelka rovněž začlenění své žačky Milany mezi ostatní děti hodnotí jako bezproblémové. Zmiňuje, že ostatní dívky se Milany ihned ujaly, přičemž ona sama se přátelství nebránila. Dodává ale, že podíl na tom může nést absence jiného dítěte s OMJ, se kterým by se Milana potenciálně izolovala. Realizované aktivity pro začlenění Milany do kolektivu byly hlavně ty, ve kterých se dalo pracovat s jazykovou bariérou. Uvádí, že situace nakonec dospěla do takového bodu, kdy dívka sama nebyla schopná přečíst ukrajinský text, ale s českým neměla problém. Po emoční stránce se neprojeví žádné úzkostné stavy, i když se stejně jako v případě Romana objevil občasný ostych a plachost. Třetí učitelka popisuje největší změny na začlenění Zlaty: *„Před nástupem Viky se Zlatka snažila zapadnout do třídního kolektivu a již si vytvářela přátelství se spolužáky. S nástupem Viky se situace ve třídě zhoršila. Respektive se zhoršil*

celkový přístup v rámci třídního kolektivu. S nástupem Viky Zlatka přestala komunikovat v rámci třídy. Žákyně komunikují převážně spolu“.

Spolupráce s rodinou je dle všech učitelek rozdílná. První učitelka komunikuje výhradně s matkou. Zmiňuje, že během školního roku s rodiči realizuje tripartitní schůzky, přičemž dodává, že matka projevuje zájem o to, jak se jejímu synovi ve škole daří. Spolupráci první učitelka hodnotí jako příjemnou. Uvádí, že matka už na první schůzce měla připravené otázky. Dále situaci zhodnotila takto: *„Během rozhovoru cítím, že kdyby byly jazykové schopnosti maminky lepší, možná by ještě otázek přibylo, ale v zásadě si myslím, že má dostatek informací, nedochází k žádným omylům nebo nedorozuměním. Maminka je velmi trpělivá a starostlivá. Přála bych si více takových rodičů“.* Druhá učitelka taktéž nikdy neřešila žádný problém. To bylo ale nejspíše způsobeno pasivním přístupem matky. Zmiňuje, že ji viděla asi dvakrát. Důvodem mohla být její pracovní vytíženost. Komunikaci popisuje takto: *„Komunikace probíhala výhradně přes Milu samotnou. Co jsem potřebovala rodičům sdělit, tak jsem napsala Mile například do úkolníčku a Mila to předala mamince, ale zpětná vazba zde nebyla“.* Dle jejího názoru je osobní kontakt nenahraditelný. Myslí si, že problém by mohl vyřešit nějaký rozpis, podle kterého by rodiče věděli, kdy je čeká jednání se školou a mohli by si tak přizpůsobit práci či individuální schůzky. Třetí učitelka uvedla, že spolupráce s rodiči neprobíhá. Rodiče se nedostavují na schůzky a komunikují jen v případě, pokud omlouvají děti z výuky. I k tomu ale bylo potřeba je upomínat. Situace se sice zlepšila, ale v porovnání s matkou Romana přetrvávají velké rozdíly.

Samotné jazykové schopnosti žáků popisují učitelky opět rozdílně. První učitelka hodnotí situaci velmi pozitivně: *„Pokud má Románek komunikační nedostatky, nijak zvlášť se to ve výuce neodráží. Patří mezi nejlepší čtenáře. Porozumění čtenému má velmi dobré. Dokáže čtení využít i v jiných předmětech, chápe jeho funkci jako zdroje informací i zábavy. Je velmi pozorný a aktivní žák. Mým pokynům rozumí velmi dobře“.* Další názor se opět schází s názorem matky, kdy učitelka uvádí, že Roman zaostává v utváření vět. Dodává, že asistentka s ním pracuje na rozvoji slovní zásoby takto: *„Románek popisuje obrázky, tvoří věty. Poznává naše pohádky a snaží se je podle obrázků vyprávět“.* Dodává, že aktuálně se Roman věnuje mimoškolním aktivitám, kde komunikuje se svými spolužáky, čímž procvičuje slovní zásobu a zároveň se

motivuje. Druhá učitelka jazykové schopnosti své žáčky popisuje jako dobré. Uvádí, že česky se naučila rozumět rychle, chápala pokyny a složitější věty jí překládala asistentka. Tím, že Milana projevovala zájem o komunikaci, překonala jazykovou bariéru rychle. Zmínila ale také negativum: *„Problém byl, když přišla po víkendu do školy. To v pondělí mluvila hlavně ukrajinsky a nerozuměla. Také často neměla úkoly a vymlouvala se, to vše ale doplňovala později“*. Když měla učitelka hodnotit Milaniny pravděpodobné komunikační dovednosti po prázdninách, vyjádřila obavy. Dodala ale, že vzhledem k dobré paměti dětí by návrat do česky mluvícího kolektivu nemusel být složitý. Třetí učitelka hodnotí situaci ohledně jazykové schopnosti Zlaty a Viktoriie jako složitou: *„Jazykové schopnosti Zlaty se s nástupem Viky velmi zhoršily a nejeví zájem o zlepšení. Mnoha výrazům nerozumí a často ani nechce rozumět. Ze strany Zlaty není příliš snaha, jelikož v ČR nechce být a chce se vrátit zpět na Ukrajinu... Vika je paradoxně skoro na stejné jazykové úrovni jako Zlata. Celkově je vnímavější a více se snaží“*. Učitelka zmiňuje, že obě dívky jako pomůcku při hodinách využívají překladač v telefonu. Vyhlídky do budoucna popisuje jako rozdílné. Myslí si, že: *„situaci v budoucnu bude (Zlata) řešit tak, že se bude dorozumívat lámanou češtinou. Pokud se jí naskytne možnost vrátit se zpět na Ukrajinu, nejspíše se vrátí a český jazyk vůbec řešit nebude“*. U Viktoriie si myslí, že budou do budoucna lepší vyhlídky.

Učitelka problematiku s jazykovou bariérou v případě dětského kolektivu popisuje tak, že i některé české děti mají problémy při dorozumívání se v kolektivu, jelikož jsou v péči logopeda. Ona sama třídní kolektiv stmelovala různými způsoby: *„Spali jsme ve škole, jezdili jsme na výlety, učili jsme se v různých prostředích“*. Druhá učitelka popisuje dokonce proaktivní chování ze strany českých dětí: *„Děti byly nápomocné a hned se Mily ujaly. Doslova se předháněly v tom, kdo jí pomůže a poradí“*. Třetí učitelka uvádí, že přijetí ze strany českých dětí bylo chladné, nejspíše i z toho důvodu, že dívky se s nimi nebaví a používají výrazy, kterým ostatní nerozumí. Učitelka také zmiňuje negativní postoj některých žáků, který má kořeny v rodinném prostředí: *„U některých žáků je znát negativní přístup z rodinného prostředí...“*.

První učitelka zastává názor, že důležitý je pro dítě s OMJ hlavně dostatek času, který mu po celou dobu poskytuje. Chválí si pomoc asistenta pedagoga, který za chlapcem dochází, a také individuálně rozvíjí komunikační dovednosti bez toho, aniž by ubírala prostor ostatním dětem

V případě didaktických pomůcek zmiňuje knihy, hry pro obohacení slovní zásoby, či destičku na skládání slov a doplňování neúplných vět, obrázkové karty a křížovky. Druhá učitelka zpětně hodnotí, že nejtěžší pro ni samotnou bylo domluvit se s Milou. Uvádí, že i když dívka na Ukrajině chodila do školy dva roky, zde v Česku nepřečetla ani český, ale ani ukrajinský text, na základě čehož užívala hlavně mluvený překlad. Celou situaci hodnotí jako zdlouhavou a náročnou. Výuku přizpůsobila tak, aniž by výrazně omezila české děti. Jako hlavní pomůcku zmiňuje internetový překladač, do kterého mluvila buď ona nebo dívka a namluvený text překládaly do požadovaného jazyka. Další pomůcky byly obrázkové karty, knihy či pomoc asistenta. Sama říká, že v případě, že by tato situace nastala v době online výuky, by si nedokázala představit, jak by to obě zvládly. Třetí učitelka uvádí, že vzhledem k jejím předchozím zkušenostem pro ni tato situace nebyla nijak neznámá. Zdůrazňuje, že nejdůležitější je individuální přístup, ale i dostatek prostoru pro samostatný rozvoj dítěte. Dodává, že je možné si pomoci přístupy, které se používají v případě žáků s individuálním vzdělávacím plánem (IVP). Pomůcky, které využívala byly knihy a texty, na kterých si lze procvičovat porozumění čtenému.

Dle první učitelky se Romanovi ve škole daří a vidí na něm, že je spokojený. Romanovu situaci hodnotí jako ideální: *„Kdybych měla nějakým způsobem porovnávat spolupráci s dětmi samotnými, s jejich rodiči, jejich přístup k učení a snaze se začlenit do kolektivu, hodnotila bych případ Románka nejlépe. Zároveň bych ale také dodala, že všechny ostatní děti měly situaci o dost složitější. Byly mnohem starší“*. Druhá učitelka si myslí, že Milana je adaptována dobře, nicméně vyjadřuje obavy z jazykových schopností: *„Možná bude mít po návratu do školy problém s jazykovou bariérou, protože to léto tráví mimo česky mluvící“*. Třetí učitelka soudí toto: *„Domnívám se, že v tento okamžik adaptované stále nejsou a bude zapotřebí ještě velký kus práce a především jejich snahy“*.

8.5.3 Rozhovory s řídicími pracovníky na vybraných školách

Počet žáků, kteří nastoupili do vybraných základních škol, se nijak výrazně nelišil. V první škole přibýlo 11 dětí, ve druhé škole 7 a ve třetí 9. Průměrně se tak jednalo o 9 dětí na školu. První ředitelka uvedla, že ze zmíněných 11 dětí se 2 vrátily zpět na Ukrajinu.

Počet žáků na prvním stupni v zásadě odpovídá celkovému počtu přijatých žáků. Na základě těchto informací lze říci, že většina žáků s OMJ, jsou žáci, kteří se vzdělávají na prvním stupni. Například ředitelka uvedla, že největší počet přijatých žáků s OMJ je v první třídě, kde se nachází tři děti. Druhý nejvyšší počet je v páté třídě, kde se učí dvě děti a po jednom dítěti je ve druhé a ve čtvrté třídě. Ve třetí třídě se neučí žádný žák. Zástupkyně ředitelky ze druhé školy uvedla, že nejvyšší počet těchto dětí je také v první třídě, kde se nachází tři děti. Dále se ve třetí třídě nachází dvě děti a ve druhé a ve čtvrté po jednom dítěti. Zástupce ředitelky ze třetí školy uvedl, že nejvyšší počet dětí je v páté třídě, kde se nachází 3 děti. Dále dvě děti ve třetí třídě a pouze jedno ve třídě první. Ve druhé a ve čtvrté třídě se nenachází žádné děti. V tomto ohledu je zajímavé, že v první třídě se učí pouze jedno dítě, jelikož v předchozích dvou případech se jednalo vždy o vyšší počet. Průměrně lze tyto údaje shrnout tak, že:

1. třída: 2 děti
2. třída: 0 dětí
3. třída: 1 dítě
4. třída: 0 dětí
5. třída: 1 dítě

První vedoucí pracovník své pocity popsal následovně: „*Měla jsem strach z jazykové bariéry a z jejich psychického rozpoložení. Vzhledem k tomu, že přicházeli z válečné zóny, byla zde obava o jejich psychické zdraví. Nevěděli jsme, jak budou reagovat na určité podněty, jako například sirény během pravidelné zkoušky sirén*“. Druhý sdělil, že z dětí strach a obavy nevypozorovával. Sdělil ale, že některé děti poplákávaly, když je rodiče ráno do školy doprovázeli. Zástupce ze třetí školy uvedl, že vzhledem k jeho pracovní náplni a vytíženosti na druhém stupni, tuto situaci nemůže posoudit: „*Vzhledem k tomu, že učím na druhém stupni, jsem zaregistroval, že do školy přibývají, ale jejich přítomnost nijak nezasáhla do mého běžného pracovního procesu. Tedy kromě toho, že se řešily administrační záležitosti*“.

Spolupráci s rodinou první pracovník popsal jako velmi náročnou, hlavně po administrativní stránce, kdy bylo nutné se všem rodičům věnovat individuálně. Spolupráci v současné době hodnotí jako problémovou v případě jazykové bariéry: „*Nešlo o to, že by s námi nekomunikovali, ale šlo opět o překlad. Zajistit přeložení textu do ukrajinského jazyka apod*“. Nicméně zmiňuje aplikaci Bakaláře a aplikaci do školní jídelny, které rodiče bez problémů využívají. V případě komunikace uvádí, že je to obdobné jako s českými rodiči. Myslí si, že iniciativa stojí hlavně na učitelích. Druhý pracovník popisuje spolupráci jako rozdílnou, kdy někteří rodiče spolupracují bez problému, ale některé je například nutné upomínat ohledně poplatků. Zmiňuje, že zpočátku bylo důležité se s rodiči domluvit aspoň na základních věcech. Dle jeho názoru se někteří rodiče zlepšili natolik, že již nejsou potřeba služby tlumočnicka. Poslední pracovník uvedl, že vzhledem ke své náplni práci s rodiči vůbec nespolupracuje.

Jako nejtěžší aspekt první pracovník uvedl nedostatek zkušeností s daným problémem a s tím související administrativní zátěž, kdy mnoho formulářů bylo v ukrajinském jazyce. S tím naopak neměla problém zástupkyně ředitelky ze druhé školy, která na základě svých znalostí ruského jazyka situace řešila bez větších problémů: „*Nevníkala jsem to jako nějakou velkou překážku, protože umím rusky, takže jsem se dorozuměla pomocí základních frází*“. Na větší objem administrativy si stěžoval i zástupce ředitelky ze třetí školy.

Vyučovací podmínky pro učitele se nijak extrémně nezměnily. Ředitelka z první školy uvedla, že bylo nutné učitele připravit na větší zátěž a spolu s tím obstarat materiály v ukrajinském jazyce. Zástupkyně ředitelky sdělila, že se v případě dětí snažili o individuální přístup: „*Snažili jsme se děti hlavně zapojit mezi české. Zajímalo nás, jestli všemu rozumí a snažili jsme se o individuální přístup*“. Zástupce ředitelky ze třetí školy sdělil, že pro učitelky se kromě případného doučování nic neměnilo. K dispozici byl asistent, který si děti bral z hodin. V případě podpurných materiálů se vedoucí pracovníci shodli na tlumočení ze strany vlastních pracovníků školy, asistentech pedagoga a obrazových materiálech.

V případě podpory školy se vedoucí pracovníci vyjádřili tak, že zřizovatel školy se ani v jednom případě na změnách nepodílel, a to hlavně z důvodu, že nebylo třeba, aby k něčemu takovému docházelo. Pouze v případě ředitelky a zástupkyně bylo zmíněno Sdružení rodičů a přátel školy

(SRPŠ), které přispívalo finančně. Zástupce uvedl, že vzhledem k malému počtu žáků nebylo potřeba, aby se přijímal nový učitel či aby vznikaly speciální třídy.

MŠMT dle ředitelky zajistilo potřebné dokumenty, formuláře a informace. Z její strany se nenašlo nic, co by bylo třeba inovovat. S tím souhlasí i zástupkyně ředitelky: *„Je složité to hodnotit, vzhledem k tomu, že na tuto situaci nebyl nikdo připravený a neměl s ní žádnou zkušenost“*. Zástupce ředitelky ze třetí školy uvádí, že všechny materiály, které byly k dispozici, dorazily se zpožděním, takže v té době bylo již vše vyřešené vlastními silami. Uvádí, že byly poskytnuty finance na asistenta pedagoga. Dále by ocenil toto: *„V té době pokud by byla dostupná lepší materiální podpora pro učitele, protože učitelky si musely vše vytvářet samy. Chyběly učebnice, pracovní listy apod.“*

9. Prezentace výsledků výzkumu

9.1 Výsledky výzkumu – rodiče

Na základě výpovědí vybraných rodičů bylo zjištěno, že nejobtížnější pro děti byly počátky a jejich začlenění mezi cizí děti s jiným mateřským jazykem. Matky se ale většinou shodly na tom, že vzhledem k povaze a věku svých dětí se jedná o situaci, která nebude mít dlouhého trvání. Samy matky měly největší problémy s jazykovou bariérou, ani tento problém už není ale aktuální.

Na nové škole matky nejvíce ocenily vybavenost, zájmové a volnočasové útvary, které mohou děti navštěvovat a dále vstřícnost a proaktivitu ze strany učitelů. Shodly se na navýšení počtu hodin českého jazyka, jakožto na věci, kterou by aktuálně nejvíce ocenily.

Komunikaci se školou hodnotí všechny tři bez problému. Pouze jedna matka se svěřila, že nemá pravidelný přístup do informačního kanálu Bakaláři, jelikož zapoměla heslo. Tato situace by se ale dala snadno vyřešit tak, že by si zažádala o heslo nové.

V případě Romana začlenění do výuky a mezi vrstevníky probíhá bez problémů. Matka by pouze uvítala navýšení hodin českého jazyka. V případě Milany taktéž nedochází k problémům. Její matka vidí hlavní problém pouze v dceřině lenivosti a liknavému přístupu. V případě Zlaty se objevují jen menší problémy v matematice. V zásadě se všechny matky shodly na tom, že by ocenily obnovení hodin českého jazyka, či možnost doučování vybraných předmětů.

Začlenění svých dětí popsaly matky většinou bez problémů, aspoň co se Romana a Milany týče. V těchto dvou případech dochází výjimečně k pocitům osamění či k dětským neshodám. Pouze v případě Zlaty byla vyslovena obava z izolace od ostatních. Vzhledem k tomu, že se Zlata baví výhradně s kamarádkou Viktorií, dochází k izolování od ostatních českých dětí, se kterými dívky nemají nijak blízký vztah.

9.2 Výsledky výzkumu – učitelé

Pouze jeden učitel pocítoval obavy z toho, že bude ve své třídě vzdělávat žáka s OMJ. Ostatní dotázaní učitelé takové obavy neměli, a to vzhledem k tomu, že už podobnou situaci zažili, nebo délka jejich praxe a s tím související zkušenosti tuto situaci zastínily.

Děti zpočátku hodnotili jako ostýchavé a jako pomůcky při jejich začleňování byly používány seznamovací hry, komunikativní kruhy, či tvorba třídních pravidel. Pouze u jednoho z žáků byly vysloveny obavy a popsána nejprve vyvíjející se a později upadající schopnost zapojovat se mezi ostatní spolužáky.

Komunikace rodičů se školou je ve všech případech rozdílná. Jako ideální případ byla představena matka Romana, která má o všech důležitých informacích přehled, dostavuje se na třídní schůzky a projevuje zájem. Matka Milany má pasivní přístup, který je ale způsoben pracovní vytížeností. Matka Zlaty a matka Viktoriie se školou nekomunikují vůbec.

Učitelé hodnotili jazykové schopnosti žáků dost podobně. V případě Romana nebyly vysloveny žádné obavy, ani žádná negativa. Učitelka se pouze zmínila, že ač je jeden z nejlepších čtenářů ve třídě, zaostává v utváření vět, což je podchyceno pomocí ze strany asistenta pedagoga, který do hodiny dochází. V případě Milany se učitelka vyjádřila kladně. Jedinou výtku měla v případě jazykové bariéry, která narůstá úměrně absenci žákyně. Učitelka uvedla, že pokud Milana déle chybí, pozoruje zhoršení jejích jazykových znalostí. V případě Zlaty byla popsána její zapálenost před nástupem Viktoriie, ale také její následný pokles zájmu po nástupu Viktoriie. Učitelka popsala rozdílný přístup dívek k učení.

V souvislosti se začleněním žáků mezi české děti učitelka Romana míní, že vzhledem k tomu, že Roman navštěvoval již českou mateřskou školu, nepozorovala žádné konflikty. Myslí si také, že pro současné děti je přijímání odlišností v dnešní době snazší. Učitelka Milany sdělila, že přijetí dívky mezi ostatní děti probíhalo nejlépe, jak mohlo. Ostatní děti se Milany ihned ujaly a se vším jí pomáhaly. Naopak učitelka Zlaty popsala, že i když dívka měla ze začátku školního roku utvořené kladné vazby mezi svými spolužáky, s nástupem Viktoriie ostatní děti reagovaly chladně. Zmínila také obavy z toho, že některé děti takto reagují na základě názorů z domova.

Při začleňování do vyučovacího procesu byly využívány nejvíce knihy, obrazové slovníky, didaktické hry, asistenti pedagoga, tlumočníci z řad učitelského sboru, telefony s překladačem, ale také individuální přístup a s tím poskytnutí dostatku času. Tyto závěry se shodují s personální a institucionální podporou a s didaktickými pomůckami, které byly zmíněny v teoretické části.

Učitelky mají na celkovou adaptaci dětí s OMJ odlišný názor. V případě Romana se jedná o ideální případ s tím, že chlapec je na naše prostředí adaptován dobře. V případě Milany se taktéž jedná o adaptovanou dívku. Učitelka se pouze obává, že pokud bude dívka déle chybět, nebo pokud se vrátí po prázdninách, její znalost českého jazyka bude slabší. V případě Zlaty a s ní související Viktoriie učitelka míní, že dívky v současné době nejsou adaptované. Myslí si, že tato situace bude vyžadovat ještě čas a úsilí, jelikož dívky se samy dobrovolně izolují od ostatních a nemají tak vyvinuté potřebné vazby s ostatními spolužáky.

9.3 Výsledky výzkumu – vedoucí pracovníci

Oslovení vedoucí pracovníci škol se shodli na tom, že většina příchozích dětí jsou žáci prvního stupně.

Obavy, které vedoucí pracovníci vyjádřili, se lišily. Jeden měl obavy z jazykové bariéry, druhý využil své znalosti ruského jazyka, takže tyto obavy nepociťoval, ale prioritní pro něj byla psychická pohoda dětí. Objevoval se také strach, který pramenil z nedostatku zkušeností s danou situací a strach v souvislosti s narůstající administrativní zátěží a chybějícími dokumenty, které dorazily se zpožděním.

Spolupráci s rodinami nehodnotí příliš dobře. Vysloveny byly názory, že situace je náročná či administrativně složitá. Jeden vedoucí pracovník ale uvedl, že dost podobné to bývá i s českými rodiči, kteří odmítají se školou komunikovat.

Vedoucí pracovníci v případě personální podpory připravili učitele na vyšší zátěž. Zároveň ale umožnili užití pomoci asistentů pedagoga, tlumočení, či obrazový materiál.

Všichni pracovníci uvedli, že zřizovatel školy se na pomoci nepodílel, neboť to nebylo nutné, a to například vzhledem k nízkému počtu přijatých dětí. Dva pracovníci uvedli, že finanční pomoc poskytlo SRPŠ.

Pracovníci se dále shodli, že ze strany MŠMT se jim také kromě formulářů nedostalo významné podpory, nicméně ani nebyla třeba. Pouze jeden pracovník myslí, že vzhledem ke zpoždění v doručení dokumentů na něj samotného byl zvýšen tlak. Panovala ale shoda v tom, že vzhledem k neobvyklosti celé situace pracoval každý nejlépe, jak mohl.

ZÁVĚR

Důvodem pro volbu tématu „Začleňování ukrajinských dětí do vzdělávacího procesu“ byl zájem autorky o danou oblast a také zkušenost, kterou získala v době počátku ozbrojeného konfliktu na Ukrajině. V teoretické části byla použita metoda analýzy vybraných monografických a elektronických zdrojů. V empirické části pak byly použity metody individuálních hloubkových rozhovorů s vybranými rodiči, třídními učiteli a vedoucími pracovníky, a dále byla použita metoda otevřeného kódování.

V teoretické části byly charakterizovány pojmy dítě s OMJ, cizojazyčné dítě, inkluze a integrace. Autorka se zabývala českým jazykem jako jazykem nemateřským, zabývala se popisem vybraných metod a didaktických pomůcek, pomocí kterých je možné dítě s OMJ začlenit do vzdělávacího procesu. Dále se autorka zamyslela nad zařazováním takových dětí z právního hlediska, samotným konfliktem na Ukrajině, ale také nad tím, jak začleňování dětí s OMJ probíhalo v minulosti, jak probíhá v současnosti a jak by mohlo probíhat v budoucnosti. V empirické části byly charakterizovány výzkumné vzorky a místa, na kterých šetření probíhalo. Dále se autorka věnovala rozboru jednotlivých výpovědí respondentů.

Hlavním cílem bylo zjistit, jak probíhá začleňování ukrajinských dětí do vzdělávacího procesu na prvním stupni základní školy, z čehož autorka vyvodila hlavní cíl diplomové práce, a to popsat, jak začlenění probíhá. Tento cíl byl naplněn, když bylo zjištěno, že začleňování žáků s OMJ do českých škol probíhá bez větších obtíží. Problém však je vážnoucí komunikace rodičů se školou, a to z důvodu pracovní vytíženosti rodičů, či samovolná izolace dětí od ostatních.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE

BERNKOPFOVÁ, Michala; NOSÁLOVÁ, Barbora; TITĚROVÁ, Kristýna; VÁGNEROVÁ, Tereza a VÁVROVÁ, Jana. *Průvodce začleňováním žáků s odlišným mateřským jazykem. Pro základní školy*. META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů a Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2019. ISBN 978-80-88171-24-9.

DANIŠKOVÁ, Zuzana, Markéta FILAGOVÁ, Svetlana KAPÁLKOVÁ a Jana PÍŠOVÁ. *Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2021. ISBN 978-80-8118-258-7.

HÁJKOVÁ, Vanda a Iva STRNADOVÁ. *Inkluzivní vzdělávání: [teorie a praxe]*. Praha: Grada, 2010. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3070-7.

HLAĎO, Petr, Klára ŠEĎOVÁ, Jana OBROVSKÁ, Kateřina LOJDOVÁ, Oksana STUPAK, Tomáš LINTNER a Martin FICO. *Adaptace ukrajinských žáků na vzdělávání v českých základních školách*. Brno, 2023. Studie. Masarykova univerzita.

HRDLIČKA, Milan. *Kapitoly o češtině jako jazyku nemateřském*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. Studia philologica Pragensia. ISBN 978-80-246-4285-7.

JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Praha: Grada, 2018. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0586-1.

KENDÍKOVÁ, Jitka. *Žák s odlišným mateřským jazykem v české škole: pracovní listy s metodickými pokyny pro začleňování žáků s OMJ*. V Praze: Pasparta, 2021. ISBN 978-80-88290-76-6.

KŘÍŽ, Zdeněk. *Cesta z Ruska: ruská agrese proti Ukrajině a její důsledky*. Brno: Munipress, 2023. Mezi žánry. ISBN 978-80-280-0260-2.

MITREVSKÁ, Martina. *Adaptace dítěte s odlišným mateřským jazykem do prostředí mateřské školy*. České Budějovice, 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

NOVOSÁK, Jiří, Ondřej ANDRYS, Tomáš ZATLOUKAL, Tomáš PAVLAS a Markéta SPITZEROVÁ. *Průběžná zpráva o integraci a vzdělávání ukrajinských dětí a žáků: tematická zpráva*. Praha: Česká školní inspekce, [2022]. ISBN 978-80-88087-91-5.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8772-8.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 5., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0456-5.

ROHOVÁ, Jana. *Nový žák-cizinec v mé třídě*. Praha: Raabe, [2019]. ISBN 978-80-7496-444-2.

SYRUČEK, Milan. *Rusko-ukrajinské vztahy: jak hluboké jsou kořeny současného konfliktu?* Aktualizované vydání. V Praze: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-5221-6.

ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana. *Socializace do školního jazyka*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8060-7.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VALENTA, Milan, Lenka KREJČOVÁ a Bibiána HLEBOVÁ. *Znevýhodněný žák: deficitní dílčích funkcí a oslabení kognitivního výkonu*. Praha: Grada, 2020. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0621-9.

ZÁLESKÁ, Klára. *Podpora školní adaptace dětí-cizinců: náhled do české a norské praxe*. Brno: Masarykova univerzita, 2020. ISBN 978-80-210-9649-3.

ZILCHER, Ladislav a Zdeněk SVOBODA. *Inkluzivní vzdělávání: efektivní vzdělávání všech žáků*. Praha: Grada, 2019. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0789-6.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

BÁNOVČANOVÁ, Zuzana; DANIŠKOVÁ, Zuzana a FILAGOVÁ, Markéta. On a shoestring: child speakers of other languages in Slovak education. [online]. [cit. 2024-01-19]. *Journal of Language and Cultural Education*. 2020, roč. 8, č. 1, s. 95-116. ISSN 1339-4584. Dostupné z: <https://doi.org/10.2478/jolace-2020-0006>.

Cesta: *Ukrajinské děti v české škole*. Cesta [online]. Národní pedagogický institut [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://ukrajina.npi.cz/files/brozura-cesta-a5-12-05-2023-online.pdf>

ČSÚ. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2023-07-16]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xs>

DELANDER, Lennart; HAMMARSTEDT, Matts; MÅNSSON, Jonas a NYBERG, Erik. Integration of Immigrants The Role of Language Proficiency and Experience. [online]. [cit. 2024-01-19]. 2005, roč. 2005, s. 24-41. ISSN 0193-841X. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0193841X04270230>.

HAVLÁTOVÁ, Olga, Veronika JEŠÁTKOVÁ, Alice KOURKZI, Tomáš MACHALÍK, Zbyněk NĚMEC, Tereza ŠKACHOVÁ, Miroslav VOSMIK a Renata VOTAVOVÁ. *Stručný průvodce pro asistenty podporující děti a žáky z Ukrajiny* [online]. Národní pedagogický institut, 2022 [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: [https://zapojmevsechny.cz/user_files/Stručný%20průvodce%20pro%20asistenty%20podporuj%20%C3%ADc%C3%AD%20dětí%20a%20žáky%20z%20Ukrajiny%20\(ke%20stažení%20C3%AD\).pdf](https://zapojmevsechny.cz/user_files/Stručný%20průvodce%20pro%20asistenty%20podporuj%20%C3%ADc%C3%AD%20dětí%20a%20žáky%20z%20Ukrajiny%20(ke%20stažení%20C3%AD).pdf)

Inkluzivní škola [online]. [cit. 2023-01-20a]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/10-jednoduchych-tipu-pro-zacatek-aneb-jak-zacit>

Inkluzivní škola [online]. [cit. 2023-01-20b]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/prijeti-do-zakladni-skoly>

Inkluzivní škola [online]. [cit. 2023-07-13c]. Dostupné z: https://inkluzivniskola.cz/deti-s-omj_vicejazycne_deti

Inkluzivní škola [online]. [cit. 2024-03-21d]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/ukrajina/lex-ukrajina1a2-vzdelavani>

OECD. *The Resilience of Students with an Immigrant Background: Factors that shape well-being* [online]. 2018 [cit. 2024-03-17]. ISBN 978-92-64-29209-3. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264292093-en.pdf?expires=1710702715&id=id&accname=guest&checksum=115435101213BD41AF0A1AAD3F0BEE7F>

Národní pedagogický institut [online]. [cit. 2023-08-26]. Dostupné z: <https://cizinci.npi.cz/wp-content/uploads/2022/12/HC1-WEB.pdf>

Stojím při tobě. *The Duke of Edinburgh International Award Czech Republic: DOFE* [online]. [cit. 2023-08-05]. Dostupné z: <https://www.dofe.cz/stojim-pri-tobe>

ŠEĎOVÁ, Klára. Adaptace ukrajinských žáků byla v první fázi živelná. *Národní institut pro výzkum socioekonomických dopadů nemocí a systémových rizik* [online]. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://www.syri.cz/adaptace-ukrajinskych-zaku-byla-v-prvni-fazi-zivelna>

TÁBORKOVÁ, Jana a LANCOVÁ, Kateřina. *Český jazyk pro cizince HEZKY ČESKY 1* [online]. [cit. 2024-03-03]. Národní pedagogický institut České republiky, 2022. ISBN 978-80-7578-106-2. Dostupné z: <https://cizinci.npi.cz/wp-content/uploads/2022/12/HC1-WEB.pdf>.

Zákony pro lidi [online]. [cit. 2023-01-20a]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Zákony pro lidi [online]. [cit. 2024-03-15b]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>.

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka 1: Charakteristika rodičů	36
Tabulka 2: Charakteristika třídních učitelů	36
Tabulka 3: Charakteristika řídicích pracovníků	37
Obrázek 1: Pozdravy	23
Obrázek 2: Úkoly	24
Obrázek 3: Krátké a dlouhé samohlásky	25
Obrázek 4: Krátké a dlouhé samohlásky – vybarvování	26

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Otázky k individuálním rozhovorům

Příloha 2: Autentické přepisy individuálních rozhovorů

Příloha 3: Ukázka kódování na přepsaném rozhovoru s rodičem

Příloha 4: Ukázka kódování na přepsaném rozhovoru s učitelkou

Příloha 5: Ukázka kódování na přepsaném rozhovoru s vedoucím pracovníkem

Příloha 1: Otázky k individuálním rozhovorům

Otázky k rozhovorům s rodiči

Otázky k rozhovoru s maminkou Romana

- 1) Jak dlouho žijete v České republice?
- 2) Co byl hlavní důvod pro změnu vašeho bydliště?
- 3) Na základě čeho jste si vybrali právě naši školu?
- 4) Jak jste vnímali nástup vašeho dítěte do kolektivu jinak mluvících dětí?
- 5) Co pro vás během nástupu Romana do školy bylo nejtěžší?
- 6) Co jste na začlenění Romana do vzdělávacího procesu ocenila?
 - a. S čím vám třídní učitelka nebo škola pomohla?
 - b. Co myslíte, že vám mohlo být poskytnuto, nebo co byste ocenila navíc? V čem by se škola mohla zlepšit?
- 7) Jak byste zhodnotila interakci a komunikaci se školou?
- 8) Jak si myslíte, že je Roman začleněn do výuky?
 - a. Jsou nějaké předměty, se kterými má problém? Pokud ne, co je z vašeho pohledu pro něj těžké?
 - b. Co si myslíte, že by mu mohlo pomoci?
- 9) Jak si myslíte, že je Roman začleněn mezi spolužáky?

Otázky k rozhovoru s babičkou Milany

- 1) Jak dlouho žijete v České republice?
- 2) Co byl hlavní důvod pro změnu vašeho bydliště?
- 3) Na základě čeho jste si vybrali právě naši školu?
- 4) Jak jste vnímali nástup vašeho dítěte do kolektivu jinak mluvících dětí?
- 5) Co pro vás během nástupu Mily do školy bylo nejtěžší?
- 6) Co jste na začlenění Mily do vzdělávacího procesu ocenila?
 - a. S čím vám třídní učitelka nebo škola pomohla?
 - b. Co myslíte, že vám mohlo být poskytnuto, nebo co byste ocenila navíc? V čem by se škola mohla zlepšit?

- 7) Jak byste zhodnotila interakci a komunikaci se školou?
- 8) Jak si myslíte, že je Mila začleněna do výuky?
 - a. Jsou nějaké předměty, se kterými má problém? Pokud ne, co je z vašeho pohledu pro ni těžké?
 - b. Co si myslíte, že by jí mohlo pomoci?
- 9) Jak si myslíte, že je Mila začleněna mezi spolužáky?

Otázky k rozhovoru s maminkou Zlaty

- 1) Jak dlouho žijete v České republice?
- 2) Co byl hlavní důvod pro změnu vašeho bydliště?
- 3) Na základě čeho jste si vybrali právě naši školu?
- 4) Jak jste vnímali nástup vašeho dítěte do kolektivu jinak mluvících dětí?
- 5) Co pro vás během nástupu Zlaty/Viky do školy bylo nejtěžší?
- 6) Co jste na začlenění Zlaty/Viky do vzdělávacího procesu ocenila?
 - a. S čím vám třídní učitelka nebo škola pomohla?
 - b. Co myslíte, že vám mohlo být poskytnuto, nebo co byste ocenila navíc? V čem by se škola mohla zlepšit?
- 7) Jak byste zhodnotila interakci a komunikaci se školou?
- 8) Jak si myslíte, že je Zlata/Vika začleněna do výuky?
 - a. Jsou nějaké předměty, se kterými má problém? Pokud ne, co je z vašeho pohledu pro ni těžké?
 - b. Co si myslíte, že by jí mohlo pomoci?
- 9) Jak si myslíte, že je Zlata/Vika začleněna mezi spolužáky?

Otázky k rozhovorům s třídními učiteli

Rozhovor s třídní učitelkou Romana

- 1) Jak jsi vnímala přítomnost Romana, když k nám do školy nastoupil?
- 2) Jak se začlenil mezi ostatní děti?
 - a. Jaké aktivity byly realizovány pro jeho začlenění do kolektivu?
- 3) Jak se ti spolupracovalo s jeho rodinou?

- 4) Kdybys měla porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak bys ji zhodnotila?
 - a. Co bys popřípadě změnila nebo navrhla pro zlepšení spolupráce?
- 5) Jak bys zhodnotila jeho jazykové schopnosti?
 - a. Jaký ze začátku měly vliv na jeho začlenění do výuky?
 - b. Jaké jsou jeho jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?
- 6) Jak na něj jako na dítě s jazykovou bariérou reagovaly děti?
- 7) Jak jsi musela přizpůsobit výuku?
- 8) Jaké pomůcky jsi využívala?
- 9) Jak je podle tebe Roman adaptovaný na naše prostředí?

Rozhovor s třídní učitelkou Milany

- 1) Jak jsi vnímala přítomnost Mily, když k nám do školy nastoupila?
- 2) Jak se začlenila mezi ostatní děti?
 - a. Jaké aktivity byly realizovány pro její začlenění do kolektivu?
 - b. Jaký byl její stav po emoční stránce? Mám na mysli zhruba první dva týdny od nástupu.
- 3) Jak se ti spolupracovalo s její rodinou?
- 4) Kdybys měla porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak bys ji zhodnotila?
 - a. Co bys popřípadě změnila nebo navrhla pro zlepšení spolupráce?
- 5) Jak bys zhodnotila její jazykové schopnosti?
 - a. Jaký ze začátku měly vliv na její začlenění do výuky?
 - b. Jaké jsou jeho jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?
- 6) Jak na nástup nového žáka s jazykovou bariérou reagovaly děti?
- 7) Co bylo nejtěžší pro tebe?
 - a. Jak jsi musela přizpůsobit výuku?
 - b. Jaké pomůcky jsi využívala?
- 8) Jak je podle tebe Mila adaptovaná na naše prostředí?

Rozhovor s třídní učitelkou Zlaty

- 1) Školní rok pro tebe začal třídnictvím 4. třídy, přičemž Zlata v kolektivu byla už necelý půl rok. Z kraje školního roku ale do třídy nastoupila Vika, jak jsi vnímala tu situaci?
 - a. Jaké pro tebe bylo mít ve třídě v podstatě adaptované dítě, které ale stále mělo problémy s komunikací a dítě, které je úplně nové a neadaptované?
 - b. Jak vypadalo začlenění Zlaty mezi děti, než nastoupila Vika?
 - c. Jak vypadalo začlenění Viky mezi ostatní děti?
- 2) Jak se ti spolupracuje s jejich rodinami?
- 3) Kdybys měla srovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak bys ji zhodnotila?
 - a. Co bys popřípadě změnila nebo navrhla pro zlepšení spolupráce?
- 4) Jak bys zhodnotila jazykové schopnosti Zlaty?
 - a. Jaký ze začátku měly vliv na začlenění do výuky?
 - b. Jaké jsou její jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?
- 5) Jak bys zhodnotila jazykové schopnosti Viky?
 - a. Jaký ze začátku měly vliv na začlenění do výuky?
 - b. Jaké jsou její jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?
- 6) Jak na nástup nového žáka s jazykovou bariérou reagovaly děti?
- 7) Co bylo nejtěžší pro tebe?
 - a. Jak jsi musela přizpůsobit výuku?
 - b. Jaké pomůcky jsi využívala?
- 8) Jak jsou podle tebe dívky adaptované na naše prostředí?

Otázky k rozhovorům s vedoucími pracovníky vybraných škol

- 1) Kolik máte nově příchozích ukrajinských dětí ve škole od března roku 2022?
- 2) Kolik jich máte přímo na prvním stupni a v jednotlivých třídách?
- 3) Jak jste vnímal/a jejich přítomnost, když k vám nastoupili?

- 4) Jak se vám spolupracuje s jejich rodinami?
- 5) Kdybyste měl/a porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak byste ji zhodnotil/a?
- 6) Co pro vás bylo nejtěžší?
 - a. Jak jste musel/a změnit vyučovací podmínky pro učitelky? K jakým změnám došlo?
 - b. Jaké podpůrné materiály (asistenti, materiály do výuky, doučování v hodinách českého jazyka, školení pracovníků, ...) jste využil/a?
- 7) Jak se na těchto změnách podílel zřizovatel školy?
- 8) Jak byste zhodnotil/a spolupráci se zřizovatelem školy?
- 9) Jak se podle vás k situaci postavilo MŠMT?
- 10) Co byste ocenil/a ze strany MŠMT?

Příloha 2: Autentické přepisy individuálních rozhovorů

Rozhovory s rodiči

Rozhovor s maminkou Romana

1) Jak dlouho žijete v České republice?

Asi rok a půl.

2) Co byl hlavní důvod pro změnu vašeho bydliště?

Nechtěla jsem se stěhovat, protože u nás bylo vše v pořádku, ale když začala válka, tak mi bratr doporučil, abychom se přestěhovali sem.

3) Na základě čeho jste si vybrali právě naši školu?

Nejprve mi bratr doporučil bydlení tady v obci, protože jeho známí zde bydlí a pracují. A mně vyhovovalo, že Románek bude chodit do školy, která se nachází blízko jeho bydliště.

4) Jak jste vnímali nástup vašeho dítěte do kolektivu jinak mluvících dětí?

Moc jsem se toho nebála, protože pro mě bylo nejdůležitější, aby se Románek začal stýkat s dětmi a mluvil s nimi. Jsem ráda, že Románek není stydlivý a nebál se s jinak mluvícími dětmi hned hrát.

5) Co pro vás během nástupu Romana do školy bylo nejtěžší?

Těžké pro mě bylo, že ze začátku Románek sice s dětmi byl, ale jen si hrál. Skoro vůbec nemluvil, protože neznal slova a česky se teprve začal učit.

6) Co jste na začlenění Romana do vzdělávacího procesu ocenila?

Byla jsem ráda, že Románka do školy vzali. Líbilo se mi, jak je škola vybavená a jaké zájmové útvary pro děti poskytuje.

a. S čím vám třídní učitelka nebo škola pomohla?

Třídní učitelka byla už od začátku velmi komunikativní, vždy mi odpovídá. Románkovi se vším pomohla, tiskla mu na doma úkoly na psaní a doporučovala mu knihy ke čtení.

- b. Co myslíte, že vám mohlo být poskytnuto, nebo co byste ocenila navíc? V čem by se škola mohla zlepšit?

Románkovi by určitě pomohly hodiny z českého jazyka navíc. Číst a psát Románek umí, ale ocenila bych, kdyby s ním někdo procvičoval mluvení, aby pochytil nová slova. Také by bylo zajímavé, kdyby vznikly nějaké hodiny, kdy by se ukrajinské děti mohly setkávat navzájem, aby Románek věděl, že není sám.

- 7) Jak byste zhodnotila interakci a komunikaci se školou?

Moc mi vyhovují Bakaláři, kde se ihned dozvím vše důležité, a aplikace do školní jídelny. Vše je přehledné a vše jsem rychle pochopila. Paní učitelka s námi komunikuje přes WhatsApp skupinu a vše je v pořádku.

- 8) Jak si myslíte, že je Roman začleněn do výuky?

Myslím si, že ve všech předmětech prospívá, hezky a rychle čte, ale třeba nepochopí všechna slova nebo jejich význam. Vše pochopí a prospívá v pořádku.

- a. Jsou nějaké předměty, se kterými má problém? Pokud ne, co je z vašeho pohledu pro něj těžké?

Je to ten český jazyk a pochopení významu všech slov.

- b. Co si myslíte, že by mu mohlo pomoci?

Určitě nějaký sešit na procvičování, nebo aspoň jednou týdně kdyby nějaká paní učitelka vedla nějaké doučování. Vyhovoval nám časopis Raketa ze školní knihovny, ve kterém se nacházel český i ukrajinský text.

- 9) Jak si myslíte, že je Roman začleněn mezi spolužáky?

Románek říká, že má skupinku dobrých kamarádů, ale občas se cítí odlišně. Ten rozdíl tam cítit je, obzvláště, když je ve třídě sám. Ke všemu je ještě škoda, že tady v obci není více dětí, se kterými by se mohl stýkat ve volném čase a navazovat s nimi tak kontakty. To spíše cítím jako matka.

Rozhovor s maminkou Milany

1) Jak dlouho žijete v České republice?

Víc než rok.

2) Co byl hlavní důvod pro změnu vašeho bydliště?

Hlavní důvod byl strach. Když jsme slyšeli ve vesnici vedle nás výbuchy, tak Milana plakala a bála se. V tom jsem dítě nemohla nechat.

3) Na základě čeho jste si vybrali právě naši školu?

Přijeli jsme do Prahy ke kamarádce, ale tam už bylo plno. Poslali nás do Kutné Hory, měli jsme s sebou psa a bylo těžké pro nás něco najít. Tak nás přeměrovali sem.

4) Jak jste vnímali nástup vašeho dítěte do kolektivu jinak mluvících dětí?

Bylo to trochu těžké, ale ona je ještě mladá, a tak jsem si říkala, že pro ni bude snazší, aby se učila cizí jazyk.

5) Co pro vás během nástupu Mily do školy bylo nejtěžší?

Mila tady měla už kamaráda a jeho rodiče mi řekli, na co se mám připravit a co mám očekávat, takže jsem se ničeho nebála.

6) Co jste na začlenění Mily do vzdělávacího procesu ocenila?

Když Mila chodila na doučování a celkově způsob vzdělávání, například konverzace s dětmi. To bylo celé úplně jiné než u nás na Ukrajině.

- a. S čím vám třídní učitelka nebo škola pomohla?

Zpočátku to byla komunikace s ředitelkou a potom s paní učitelkou. Vedly jsme rozhovory o tom, co je potřeba zařídit.

- b. Co myslíte, že vám mohlo být poskytnuto, nebo co byste ocenila navíc? V čem by se škola mohla zlepšit?

Myslím si, že je vše v pořádku. Mila se ihned skamarádila se spolužačkami a neměla se začleněním problém. Celkově si myslím, že je dobře, že je ve třídě sama, protože jí prospěje, když se setká s jinou kulturou.

- 7) Jak byste zhodnotila interakci a komunikaci se školou?

Veškerá komunikace probíhá přes Bakaláře. Občas si něco přeložím, ale snažím se vnímat slova. Psaný text je o dost těžší, tak si ho někdy čtu nahlas, abych to slyšela. Text mi do ukrajinštiny nepřekládají, ale to mi nevadí. Pro mě je lepší, když to vidím česky.

- 8) Jak si myslíte, že je Mila začleněna do výuky?

Mila se chce učit, ale občas má nějaké věci špatně. Často má ale takovou nechuť, nebo je unavená a lenivá. Přijde s kocouřím pohledem (pozn. autorky: obdoba výrazu pro štěněčí pohled) a říká: „Maminko, já už jsem unavená a já nechci...“

- a. Jsou nějaké předměty, se kterými má problém? Pokud ne, co je z vašeho pohledu pro ni těžké?

Myslím si, že angličtina. Když něco procvičujeme doma, je to pro ni těžké.

- b. Co si myslíte, že by jí mohlo pomoci?

Myslím, že nějaký kroužek nebo doučování. Nevím, jestli u toho vydrží, ale zkusit to může. Často je ale lenivá, nechce se jí nic dělat. Milu hodně bavilo tancování, ale tady takový kroužek není.

- 9) Jak si myslíte, že je Mila začleněna mezi spolužáky?

Myslím, že si ve škole našla kamarády, ale často to má tak, že se jeden den kamarádí s někým a druhý den zase ne, což je pro děti v tomto věku dost typické, takže je to spíš takové úsměvné.

Rozhovor s maminkou Zlaty

1) Jak dlouho žijete v České republice?

Bydlíme zde od 8. 3. 2022. Přestěhovali jsme se hned jak to bylo možné od začátku války.

2) Co byl hlavní důvod pro změnu vašeho bydliště?

Hlavním důvodem byla právě válka.

3) Na základě čeho jste si vybrali právě naši školu?

Bydlíme v nedaleké obci. Přijeli jsme do Prahy, ale nevěděli jsme kam jít, takže nám pomohli v sociálních službách, kde nám zajistili místo zde. Hodně nám pomohli lidé, u kterých bydlíme a oni nás právě na tuto obec navedli.

4) Jak jste vnímali nástup vašeho dítěte do kolektivu jinak mluvících dětí?

Bylo to trošku těžké, ale byla to dobrá zkušenost. Hlavně ze začátku, když člověk nemá žádné zkušenosti s cizí řečí a konkrétně s touto situací, ale myslím, že teď postupem času je to lepší a lepší.

5) Co pro vás během nástupu Zlaty do školy bylo nejtěžší?

Jazyk, nic jsem neznala. Škola nám se vším pomohla a vysvětlila vše, co bylo potřeba.

6) Co jste na začlenění Zlaty do vzdělávacího procesu ocenila?

Vstřícnost, všichni se snažili Zlatě i Máše (druhá starší dcera) pomoci.

a. S čím vám třídní učitelka nebo škola pomohla?

Byla to například komunikace s dětmi. Aby vše bylo v pořádku, aby se děti cítily příjemně, aby se Zlata nestresovala. Také pomáhali s učením.

- b. Co myslíte, že vám mohlo být poskytnuto, nebo co byste ocenila navíc? V čem by se škola mohla zlepšit?

Vše bylo v naprostém pořádku. My jsme moc rádi, že jsme se dostali do této školy. Co jsem se dozvěděla o pražských školách, tak tam docházelo třeba k nějakým problémům. My jsme žádné neměli.

- 7) Jak byste zhodnotila interakci a komunikaci se školou?

Se školou komunikuji výhradně přes telefon. Aplikaci Bakaláře používám jen zřídka, protože ji máme nainstalovanou jen na jednom telefonu a nepamatuji si přihlašovací údaje. Jinak si myslím, že škola komunikuje dobře.

- 8) Jak si myslíte, že je Zlata začleněna do výuky?

Na Ukrajině je látka těžší, pro Zlatu je to zde jednodušší a je na ní vidět, že je ráda. Občas se jí nechce učit a myslím, že jí to vyhovuje takhle. Například Máša mluví česky plynule. Má úroveň C1. Chodí teď do deváté třídy a chce jít studovat gymnázium. Na ní je vidět, že o učení má mnohem větší zájem než Zlata.

- a. Jsou nějaké předměty, se kterými má problém? Pokud ne, co je z vašeho pohledu pro ni těžké?

S matematikou. Myslím, že problém má jen v tom pochopit logicky. Zde problém s jazykovou bariérou není.

- b. Co si myslíte, že by jí mohlo pomoci?

Doučování. Nebo ráznější přístup. Má pocit, že úkoly dělat nemusí.

- 9) Jak si myslíte, že je Zlata začleněna mezi spolužáky?

Ona má kamarádku Viku a myslím si, že je škoda, že se baví jen spolu. Když byla ve třídě sama, kamarádila se i s ostatními dětmi. Je dobře, že má kamarádku také z Ukrajiny, ale myslím si, že je třeba, aby se kamarádila i s ostatními.

Rozhovory s třídními učiteli

Rozhovor s třídní učitelkou Romana

1) Jak jsi vnímala přítomnost Romana, když k nám do školy nastoupil?

Románek chodil s dětmi už do školky, kde proběhlo seznámení a první adaptační období. Celé rodině záleží na tom, aby se Románkovi dařilo a cítil se tu stejně jako ostatní děti. Jako začínající učitel jsem měla samozřejmě obavy, jak si poradíme s jazykovou bariérou, jak půjde Románkovi čtení a psaní v českém jazyce, ale velmi brzy bylo jasné, že je to velmi šikovný chlapec, který má navíc ohromnou podporu ve své rodině.

2) Jak se začlenil mezi ostatní děti?

Tady bych opět zmínila, že hlavní podíl na začlenění Románka měly paní učitelky v MŠ. V průběhu roku jsem zjistila, že ačkoliv je Románek šikovný, prožívá určitý ostych při běžné komunikaci.

a. Jaké aktivity byly realizovány pro jeho začlenění do kolektivu?

Velmi nám pomohla asistentka pedagoga, se kterou Románek procvičoval mluvený projev. Pro dnešní děti je mnohem snazší přijmout odlišnost než dříve. Odlišností je tolik, že se to většinou obejde bez reakce. Já alespoň takovou zkušenost mám. Čím mladší děti jsou, tím je to pro ně ještě snazší. Románek se svými spolužáky procházel všechny aktivity bez rozdílu. Měli jsme preventivní program, který byl zaměřen na řešení problémů a komunikaci, během celého přípravného období (září, říjen) jsem zařazovala seznamovací hry, komunitní kruhy, utvářeli jsme společná třídní pravidla. Románek měl stejnou roli jako ostatní děti. Jiný přístup nebyl potřeba.

3) Jak se ti spolupracovalo s jeho rodinou?

Spolupracuji především s maminkou. Na všem se domlouváme individuálně dle potřeby. Během školního roku mám s rodiči a dětmi dvě tripartitní schůzky, řekla bych, že nám to všem vyhovuje. Pokaždé, když se na mě obrátí v jiné věci, nezapomene se zeptat, jak se daří Románkovi a jestli je vše v pořádku.

- 4) Kdybys měla porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak bys ji zhodnotila?

S maminkou jsem si naplánovala schůzku ještě před zahájením školního roku. Přišla s připravenými otázkami, a tento přístup se během školního roku nezměnil.

- b. Co bys popřípadě změnila nebo navrhla pro zlepšení spolupráce?

Během rozhovoru cítím, že kdyby byly jazykové schopnosti maminky lepší, možná by ještě otázek přibylo, ale v zásadě si myslím, že má dostatek informací, nedochází k žádným omylům nebo nedorozuměním. Maminka je velmi trpělivá a starostlivá. Přála bych si více takových rodičů.

- 5) Jak bys zhodnotila jeho jazykové schopnosti?

Pokud má Románek komunikační nedostatky, nijak zvlášť se to ve výuce neodráží. Patří mezi nejlepší čtenáře. Porozumění čtenému má velmi dobré. Dokáže čtení využít i v jiných předmětech, chápe jeho funkci jako zdroje informací i zábavy. Je velmi pozorný a aktivní žák. Mým pokynům rozumí velmi dobře.

- c. Jaký ze začátku měly vliv na jeho začlenění do výuky?

V českém jazyce oproti jiným dětem zaostává ve vytváření vět. Když má slovo použít ve větě, většinou používá podobné věty. Myslím, že si je toho sám vědom. S asistentkou pracuji na rozvíjení právě této složky. Románek popisuje obrázky, tvoří věty. Poznává naše pohádky a snaží se je podle obrázků vyprávět.

- d. Jaké jsou jeho jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?

Osvojování komunikačních dovedností probíhá dobře. Románek navštěvuje kroužky, kde má možnost se ještě více poznat se svými spolužáky a dalšími dětmi. Musí neustále mluvit, a to je pro něho nejlepší procvičování a motivace zároveň. Je velmi ctižádostivý, má ty nejlepší předpoklady být ve škole úspěšný.

6) Jak na něj jako na dítě s jazykovou bariérou reagovaly děti?

Komunikační úroveň dětí je ve škole velmi rozdílná. Některé děti v první třídě jsou v péči logopeda. Rovněž mají určité problémy s dorozumíváním v kolektivu. Ten se navíc v první třídě začíná teprve utvářet. Všichni mají možnost se poznávat v novém prostředí. Udělala jsem maximum proto, aby k poznávání měly děti co nejvíce příležitostí. Spali jsme ve škole, jezdili jsme na výlety, učili jsme se v různých prostředích.

7) Jak jsi musela přizpůsobit výuku?

Románkovi dávám především dostatek času. Pokud by se nějaké problémy vyskytly, věřím, že bychom si s nimi poradili. Využívám asistenta, který za Románkem dochází na několik hodin v týdnu. Individuálně rozvíjíme komunikační dovednosti, zároveň ale neubíráme prostor dalším dětem. Románek potřebuje samozřejmě co nejvíce komunikačních situací, které mu chybí např. doma. Na to se snažíme myslet ve škole především.

8) Jaké pomůcky jsi využívala?

Románek využíval stejné pomůcky jako další děti. Stalo se, že jsme si museli dovysvětlit nějaký obrázek nebo výraz. Doporučila jsem rodičům knihy pro děti, tipy na hry pro obohacování slovní zásoby. Ve škole jsme používali destičku na skládání slov, doplňování neúplných vět, obrázkové karty, křížovky aj.

10) Jak je podle tebe Roman adaptovaný na naše prostředí?

Myslím, že je ve škole rád. Mám možnost s ním pracovat i v turistickém oddíle, kde máme možnost setkat se jinak než jako učitel a žák. Je pro něho důležité, že se mu daří. Má i dobré kamarády, kteří ho přijali mezi sebe. Učila jsem více ukrajinských dětí. Kdybych měla nějakým způsobem porovnávat spolupráci s dětmi samotnými, s jejich rodiči, jejich přístup k učení

a snaze se začlenit do kolektivu, hodnotila bych případ Románka nejlépe. Zároveň bych ale také dodala, že všechny ostatní děti měly situaci o dost složitější. Byly mnohem starší.

Rozhovor s třídní učitelkou Milany

1) Jak jsi vnímala přítomnost Mily, když k nám do školy nastoupila?

Přišel nový žák, který je v cizím prostředí a cizinec. Prvořadě pro mě bylo začlenit ji do kolektivu a aby se tady cítila dobře. Důležité bylo, aby se cítila dobře, aby z té první návštěvy měla dobrý pocit a aby se sem chtěla vracet.

2) Jak se začlenila mezi ostatní děti?

Bez problému. Ostatní dívky se jí hned ujaly a ona sama je kamarádká, takže se nebránila nabídnuté ruce a dívky ji hned vzaly mezi sebe. Možná to bylo tím, že byla a je ve třídě sama, takže se nemohla s někým spojit a izolovat se.

a. Jaké aktivity byly realizovány pro její začlenění do kolektivu?

V první řadě jsme museli pracovat s jazykovou bariérou. Ona se velice rychle naučila díky dětem komunikovat. Tímhle způsobem se naučila komunikovat spíše v češtině než v ukrajinštině. Například nebyla schopná později přečíst ukrajinský text, ale s českým si poradila dobře.

b. Jaký byl její stav po emoční stránce? Mám na mysli zhruba první dva týdny od nástupu.

Tím, že byla v jiném prostředí, tak působila poměrně plaše, ale vzhledem k tomu, že ji děti mezi sebe hned vzaly, tak neměla žádné úzkostné stavy.

3) Jak se ti spolupracovalo s její rodinou?

Spolupráce nebyla moc dobrá. S maminkou jsem se viděla jednou, maximálně dvakrát – při nástupu, a jednou jsme se náhodně setkaly na ulici při příjezdu ze školního výletu. Nevím, jestli to bylo vytížeností maminky, ale telefon mi nezvedala. Komunikace probíhala výhradně přes

Milu samotnou. Co jsem potřebovala rodičům sdělit, tak jsem napsala Mile například do úkolníčku a Mila to předala mamince, ale zpětná vazba zde nebyla.

4) Kdybys měla porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak bys ji zhodnotila?

Tam nedošlo k žádnému posunu.

a. Co bys popřípadě změnila nebo navrhla pro zlepšení spolupráce?

Vždy říkám, že osobní kontakt je nejlepší, takže například pravidelné schůzky. Například rozpis schůzek, aby doma věděli, že tehdy a tehdy se mají dostavit do školy. Nebo před schůzkami rozdělit týden na části po např. 30 minutách a věnovat se rodičům individuálně, aby na schůzky už přišli obeznámeni se situací svých dětí a vyslechli si jen obecné info.

5) Jak bys zhodnotila její jazykové schopnosti?

Česky se naučila velice rychle rozumět. Jednoduché pokyny chápala hned, složitější věty pomáhala překládat asistentka, která pochází z Ukrajiny.

a. Jaký ze začátku měly vliv na její začlenění do výuky?

Ona měla zájem hned. Tím, že chtěla, tak tu jazykovou bariéru překonala brzy. Problém byl, když přišla po víkendů do školy. To v pondělí mluvila hlavně ukrajinsky a nerozuměla. Také často neměla úkoly a vmlouvala se, to vše ale doplňovala později.

b. Jaké jsou její jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?

Těžko říct, jak to bude vypadat po prázdninách. Nevím, jestli se vrátí zpět na Ukrajinu, ale možná bude pro ni ten návrat do češtiny složitý. Třeba to bude potřeba jen oprášit, protože děti mají tu paměť dobrou.

6) Jak na nástup nového žáka s jazykovou bariérou reagovaly děti?

Děti byly nápomocné a hned se Mily ujaly. Doslova se předháněly v tom, kdo jí pomůže a poradí.

7) Co bylo nejtěžší pro tebe?

Asi hlavně domluvit se s ní. Ona už měla na Ukrajině za sebou dva ročníky, ale přesto měla problém vůbec přečíst ukrajinský text, takže jsme používaly hlavně mluvený překlad. To nějakou dobu trvalo a bylo to náročné.

a. Jak jsi musela přizpůsobit výuku?

Pomocí hovorového překladu, který jsem do komunikace s ní začlenila, jsem se s ní domlouvala. Mluvila jsem do překladače buď já anebo ona a překládaly jsme to buď do češtiny nebo ukrajinštiny. Bylo to složité a nedokážu si představit, kdyby to mělo být online.

b. Jaké pomůcky jsi využívala?

Telefon, obrazový materiál, knihy a asistentku.

8) Jak je podle tebe Mila adaptovaná na naše prostředí?

Myslím, že se adaptovala dobře. Možná bude mít po návratu do školy problém s jazykovou bariérou, protože to léto tráví mimo česky mluvící.

Rozhovor s třídní učitelkou Viktoriie a Zlaty

1) Školní rok pro tebe začal třídnictvím 4. třídy, přičemž Zlata v kolektivu byla už necelý půl rok. Z kraje školního roku ale do třídy nastoupila Vika, jak jsi vnímala tu situaci?

Situaci jsem nevnímala nikterak zvláště, jelikož jsem již ve třídě ukrajinskou žákyni měla, a tudíž jsem věděla co zhruba očekávat.

a. Jaké pro tebe bylo mít ve třídě v podstatě adaptované dítě, které ale stále mělo problémy s komunikací a dítě, které je úplně nové a neadaptované?

Mezi děvčaty nebyl nikterak výrazný rozdíl, tudíž bylo možné k oběma přistupovat podobně.

b. Jak vypadalo začlenění Zlaty mezi děti, než nastoupila Vika?

Před nástupem Viky se Zlatka snažila zapadnout do třídního kolektivu a již si vytvářela přátelství se spolužáky.

c. Jak vypadalo začlenění Viky mezi ostatní děti?

S nástupem Viky se situace ve třídě zhoršila. Respektive se zhoršil celkový přístup v rámci třídního kolektivu. S nástupem Viky Zlatka přestala komunikovat v rámci třídy. Žákyně komunikují převážně spolu (samozřejmě mimo jiné vzhledem k jazykové bariéře).

2) Jak se ti spolupracuje s jejich rodinami?

S rodinami spolupráce neprobíhá. Rodiče se nedostavují na třídní schůzky a se školou nikterak nekomunikují. Zašlou prostřednictvím Bakalářů pouze omluvenky, nicméně až po několika urgencích. Jinak nekomunikují...

3) Kdybys měla srovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak bys ji zhodnotila?

Vzhledem k nekomunikaci ze strany rodičů nelze hodnotit.

a. Co bys popřípadě změnila nebo navrhla pro zlepšení spolupráce?

Vzhledem k nekomunikaci ze strany rodičů nelze hodnotit.

4) Jak bys zhodnotila jazykové schopnosti Zlaty?

Jazykové schopnosti Zlaty se s nástupem Viky velmi zhoršily a nejeví zájem o zlepšení. Mnoha výrazům nerozumí a často ani nechce rozumět. Ze strany Zlaty není příliš snaha, jelikož v ČR nechce být a chce se vrátit zpět na Ukrajinu...

a. Jaký ze začátku měly vliv na začlenění do výuky?

Na začlenění do výuky samozřejmě omezené jazykové schopnosti mají velký vliv a často si musí vzít k ruce překladač, aby došlo k pochopení zadaného úkolu.

- b. Jaké jsou její jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?

Tohle je složité. Myslím, že situaci v budoucnu bude řešit tak, že se bude dorozumívat lámanou češtinou. Pokud se jí naskytne možnost vrátit se zpět na Ukrajinu, nejspíše se vrátí a český jazyk vůbec řešit nebude.

- 5) Jak bys zhodnotila jazykové schopnosti Viky?

Vika je paradoxně skoro na stejné jazykové úrovni jako Zlata. Celkově je vnímavější a více se snaží.

- a. Jaký ze začátku měly vliv na začlenění do výuky?

Snažila se porozumět obsahu výuky a dopomáhala si překladačem.

- b. Jaké jsou její jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?

Rozhodně má lepší vyhlídky pro budoucí fungování než Zlatka.

- 6) Jak na nástup nového žáka s jazykovou bariérou reagovaly děti?

Děti bohužel, vzhledem k přístupu ukrajinských žáků, nereagovaly příliš pozitivně, jelikož se s nimi moc nebaví a používají nevhodné výrazy. U některých žáků je znát negativní přístup z rodinného prostředí...

- 7) Co bylo nejtěžší pro tebe?

Ze strany učitele je tato situace samozřejmě složitá. Ale jak jsem už řekla, jednu žákyni jsem už ve třídě měla, takže pro mě situace nebyla neznámá.

- a. Jak jsi musela přizpůsobit výuku?

Je zapotřebí individuální přístup a zároveň ponechat snahu na žákyních. Zároveň lze z části využít přístup jako k žákům s IVP.

b. Jaké pomůcky jsi využívala?

Na začátku bylo nejdůležitější využívat čtení a porozumění textu.

8) Jak jsou podle tebe dívky adaptované na naše prostředí?

Domnívám se, že v tento okamžik adaptované stále nejsou a bude zapotřebí ještě velký kus práce a především jejich snahy.

Rozhovory s řídicími pracovníky na vybraných školách

Rozhovor s ředitelkou základní školy 1

1) Kolik máte nově příchozích ukrajinských dětí ve škole od března roku 2022?

Od začátku války k nám do školy nastoupilo asi 11 dětí. Mezi tím se dvě vrátily zpět na Ukrajinu.

2) Kolik jich máte přímo na prvním stupni a v jednotlivých třídách?

Na celém prvním stupni máme celkem 7 dětí.

1. tř. 3

2. tř. 1 dítě

3. tř. 0

4. tř. 1 dítě

5. tř. 2 děti

3) Jak jste vnímal/a jejich přítomnost, když k vám nastoupili?

Měla jsem strach z jazykové bariéry a z jejich psychického rozpoložení. Vzhledem k tomu, že přicházeli z válečné zóny, byla zde obava o jejich psychické zdraví. Nevěděli jsme, jak budou reagovat na určité podněty, jako například sirény během pravidelné zkušky sirén.

4) Jak se vám spolupracuje s jejich rodinami?

Využívali jsme ukrajinsky mluvícího zaměstnance pro jednodušší komunikaci. Pro školu to znamenalo obrovskou administrativní zátěž. Jelikož přicházeli postupně, bylo třeba se všem

věnovat individuálně po dobu několika hodin jak pro vedoucí pracovníky, tak pro povolané pracovníky.

Pokud se jednalo o běžnou komunikaci, probíhalo vše jednoduše, ohledně výuky už to bylo těžší. Nešlo o to, že by s námi nekomunikovali, ale šlo opět o překlad. Zajistit přeložení textu do ukrajinského jazyka apod. Všichni začali používat aplikace jako Bakaláře a aplikaci do školní jídelny.

- 5) Kdybyste měl/a porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak byste ji zhodnotil/a?

Spolupráce s rodiči ukrajinských žáků je obdobná jako s českými rodiči. Kdo má zájem o komunikaci, tak komunikuje, kdo nechce, tak nespolupracuje. Iniciativa stojí hlavně na učitelích.

- 6) Co pro vás bylo nejtěžší?

Nedostatek zkušeností s daným problémem, nové formuláře v ukrajinském jazyce.

- a. Jak jste musel/a změnit vyučovací podmínky pro učitelky? K jakým změnám došlo?

Museli jsme připravit učitelky na větší zátěž a připravit materiály v ukrajinském jazyce.

- b. Jaké podpůrné materiály (asistenti, materiály do výuky, doučování v hodinách českého jazyka, školení pracovníků,...) jste využil/a?

Po stránce komunikace jsme využívali vlastní pracovníky školy. Co se týče materiálů, tak ty si později učitelé začali vytvářet vlastní.

- 7) Jak se na těchto změnách podílel zřizovatel školy?

Zřizovatel se na těchto změnách nepodílel. Finančně školu podporovalo SRPŠ.

- 8) Jak byste zhodnotil/a spolupráci se zřizovatelem školy?

Tato spolupráce nebyla nutná.

9) Jak se podle vás k situaci postavilo MŠMT?

Myslím si, že zajistilo dokumentaci a formuláře a další potřebné informace.

10) Co byste ocenil/a ze strany MŠMT?

Nebylo potřeba něco měnit a inovovat.

Rozhovor se zástupkyní ředitele základní školy 2

1) Kolik máte nově přichozích ukrajinských dětí ve škole od března roku 2022?

Od začátku války na Ukrajině k nám do školy přistoupilo sedm dětí, z nichž jedno se vrátilo zpět na Ukrajinu.

2) Kolik jich máte přímo na prvním stupni a v jednotlivých třídách?

Na prvním stupni je všech sedm. V první třídě jsou tři děti, ve druhé jedno dítě, ve třetí dvě a ve čtvrté jedno.

3) Jak jste vnímal/a jejich přítomnost, když k vám nastoupili?

Připadalo mi, že na nich nebyl vidět strach a obavy. Děti se hned zapojily do hry. Je pravda, že holčičky trošku poplakávaly, například nechtěly od maminky. Ale mezi ostatní děti se zapojily rychle.

4) Jak se vám spolupracuje s jejich rodinami?

Záleží jak s kterými. Někteří fungují na 100 %, vše mají nastavené správně, s placením není žádný problém. Jiné je třeba stále upomínat.

5) Kdybyste měl/a porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak byste ji zhodnotil/a?

Ze začátku záleželo na tom, zda rodiče byli schopni s námi aspoň nějak komunikovat. Někteří se dorozuměli v pořádku, jiní měli tlumočnicka. Kdybych to měla zhodnotit zpětně, mnozí z nich se z komunikačního hlediska zlepšili natolik, že se s námi dorozumívají sami.

6) Co pro vás bylo nejtěžší?

Nevníkala jsem to jako nějakou velkou překážku, protože umím rusky, takže jsem se dorozuměla pomocí základních frází.

a. Jak jste musel/a změnit vyučovací podmínky pro učitelky? K jakým změnám došlo?

Snažili jsme se děti hlavně zapojit mezi české. Zajímalo nás, jestli všemu rozumí a snažili jsme se o individuální přístup.

b. Jaké podpůrné materiály (asistenti, materiály do výuky, doučování v hodinách českého jazyka, školení pracovníků, ...) jste využil/a?

Spíše jsme zařadili obrazové didaktické materiály a také jsme využili pomoc rodilé mluvčí, která u nás pracuje také jako učitelka.

7) Jak se na těchto změnách podílel zřizovatel školy?

Ze strany zřizovatele nebylo třeba, aby se nějak podílel, ale například SRPŠ platilo dětem vše, co bylo potřeba.

8) Jak byste zhodnotil/a spolupráci se zřizovatelem školy?

Vzhledem k předchozí otázce nezodpovězeno.

9) Jak se podle vás k situaci postavilo MŠMT?

Po administrativní stránce zařídilo vše, co bylo potřeba. Poskytli formuláře a slovníky, které jsme mohli používat.

10) Co byste ocenil/a ze strany MŠMT?

Je složité to hodnotit, vzhledem k tomu, že na tuto situaci nebyl nikdo připravený a neměl s ní žádnou zkušenost.

Rozhovor se zástupcem ředitelky základní školy 3

1) Kolik máte nově přichozích ukrajinských dětí ve škole od března roku 2022?

Od začátku války na Ukrajině k nám do školy přišlo 9 žáků.

2) Kolik jich máte přímo na prvním stupni a v jednotlivých třídách?

Celkem na prvním stupni máme 6 dětí. Z toho:

1. třída: 1 dítě,

2. třída: 0,

3. třída: 2,

4. třída: 0,

5. třída: 3 děti.

3) Jak jste vnímal/a jejich přítomnost, když k vám nastoupili?

Vzhledem k tomu, že učím na druhém stupni, jsem zaregistroval, že do školy přibývají, ale jejich přítomnost nijak nezasáhla do mého běžného pracovního procesu. Tedy kromě toho, že se řešily administrační záležitosti.

4) Jak se vám spolupracuje s jejich rodinami?

S rodinami vůbec nespolupracuji. Právě vzhledem k tomu, že je neučím, tak spolu nemusíme spolupracovat.

5) Kdybyste měl/a porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak byste ji zhodnotil/a?

Vzhledem k předchozí odpovědi nezodpovězeno.

6) Co pro vás bylo nejtěžší?

Trochu přibyla administrativa, ale nijak zásadně se to nelišilo od běžného chodu.

- a. Jak jste musel/a změnit vyučovací podmínky pro učitelky? K jakým změnám došlo?

Pro učitelky se nic neměnilo. Jen si asistent děti bral mimo třídu. Maximálně učitelky ve svém volném čase doučovaly.

- b. Jaké podpůrné materiály (asistenti, materiály do výuky, doučování v hodinách českého jazyka, školení pracovníků, ...) jste využil/a?

Bylo třeba přijmout asistenta, který s dětmi komunikoval a podpůrné materiály si pak řešily třídní učitelky samy.

7) Jak se na těchto změnách podílel zřizovatel školy?

Nebylo potřeba, aby se zřizovatel podílel. O všem věděl, ale vzhledem k malému počtu nebylo třeba, aby se přijímal nový učitel nebo vznikala nová třída.

8) Jak byste zhodnotil/a spolupráci se zřizovatelem školy?

Kladně – vzhledem k předchozí odpovědi.

9) Jak se podle vás k situaci postavilo MŠMT?

Veškeré materiály přišly se zpožděním, takže v té době jsme už vše důležité měli vyřešené. Sice poskytli finance na asistenta, ale to už mnoho dětí nepotřebovalo.

10) Co byste ocenil/a ze strany MŠMT?

V té době pokud by byla dostupná lepší materiální podpora pro učitele, protože učitelky si musely vše vytvářet samy. Chyběly učebnice, pracovní listy apod.

Kódy:

- Důvody
- Komunikace
- Romana a ostatních
- Pocity
- Romana
- Schopnosti
- Romana
- Pocity matky
- Socio-kulturní prostředí
- Vlastnosti učitelky
- Technologie
- Výuka
- Počet dětí
- Komfort

Příloha 3: Ukázka kódování na přepsaném rozhovoru s rodičem

Rozhovor s maminkou Romana

1) Jak dlouho žijete v České republice?

Asi rok a půl.

2) Co byl hlavní důvod pro změnu vašeho bydliště?

Nechtěla jsem se stěhovat, protože u nás bylo vše v pořádku, ale když začala válka, tak mi bratr doporučil, abychom se přestěhovali sem.

3) Na základě čeho jste si vybrali právě naši školu?

Nejprve mi bratr doporučil bydlení tady v obci, protože jeho známí zde bydlí a pracují. A mně vyhovovalo, že Románek bude chodit do školy, která se nachází blízko jeho bydliště.

4) Jak jste vnímali nástup vašeho dítěte do kolektivu jinak mluvících dětí?

Moc jsem se toho nebála, protože pro mě bylo nejdůležitější, aby se Románek začal stykat s dětmi a mluvil s nimi. Jsem ráda, že Románek není stydlivý a nebál se s jinak mluvícími dětmi hned hrát.

5) Co pro vás během nástupu Romana do školy bylo nejtěžší?

Těžké pro mě bylo, že ze začátku Románek sice s dětmi byl, ale jen si hrál. Skoro vůbec nemluvil, protože neznal slova a česky se teprve začal učit.

6) Co jste na začlenění Romana do vzdělávacího procesu ocenila?

Byla jsem ráda, že Románka do školy vzali. Líbilo se mi, jak je škola vybavená a jaké zájmové útvary pro děti poskytuje.

a. S čím vám třídní učitelka nebo škola pomohla?

Třídní učitelka byla už od začátku velmi **komunikativní**, vždy mi **odpovídá**. Románkovi se vším **pomohla**, tiskla mu na doma **úkoly** na **psaní** a **doporučovala** mu **knihy ke čtení**.

- b. Co myslíte, že vám mohlo být poskytnuto, nebo co byste ocenila navíc? V čem by se škola mohla zlepšit?

Románkovi by určitě pomohly **hodiny z českého jazyka** navíc. **Číst** a **psát** Románek **umí**, ale **ocenila bych**, kdyby s ním někdo **procvičoval** **mluvení**, aby **pochytil** nová **slova**. Také by bylo zajímavé, kdyby vznikly nějaké hodiny, kdy by se ukrajinské děti mohly setkávat navzájem, aby Románek věděl, že **není sám**.

- 7) Jak byste zhodnotila interakci a komunikaci se školou?

Moc mi **vyhovují** **Bakaláři**, kde se ihned dozvím vše důležité, a **aplikace do školní jídelny**. Vše je přehledné a vše jsem rychle pochopila. Paní **učitelka** s námi **komunikuje** přes **WhatsApp** skupinu a vše je v pořádku.

- 8) Jak si myslíte, že je Roman začleněn do výuky?

Myslím si, že ve všech předmětech **prospívá**, **hezky** a **rychle čte**, ale třeba **nepochopí všechna slova** nebo jejich význam. Vše pochopí a **prospívá** v pořádku.

- a. Jsou nějaké předměty, se kterými má problém? Pokud ne, co je z vašeho pohledu pro něj těžké?

Je to ten **český jazyk** a pochopení významu všech slov.

- b. Co si myslíte, že by mu mohlo pomoci?

Určitě nějaký **sešit na procvičování**, nebo aspoň **jednou týdně** kdyby nějaká paní učitelka vedla nějaké **sloučování**. **Vyhovoval** nám časopis **Raketa** ze školní knihovny, ve kterém se nacházel **český i ukrajinský text**.

- 9) Jak si myslíte, že je Roman začleněn mezi spolužáky?

Románek říká, že má skupinku dobrých kamarádů, ale občas se cítí odlišně. Ten rozdíl tam cítit je, obzvláště, když je ve třídě sám. Ke všemu je ještě škoda, že tady v obci není více dětí, se kterými by se mohl stýkat ve volném čase a navazovat s nimi tak kontakty. To spíše cítím jako matka.

Kódy:

- Pocity učitelky
- Didaktická a personální podpora
- Schopnosti Romana
- Mimoškolní aktivity
- Schopnosti matky
- Zázemí

Příloha 4: Ukázka kódování na přeepsaném rozhovoru s učitelkou

Rozhovor s třídní učitelkou Romana

- 1) Jak jsi vnímala přítomnost Romana, když k nám do školy nastoupil?

Románek chodil s dětmi už do školky, kde proběhlo seznámení a první adaptační období. Celé rodině záleží na tom, aby se Románkovi dařilo a cítil se tu stejně jako ostatní děti. Jako začínající učitel jsem měla samozřejmě obavy, jak si poradíme s jazykovou bariérou, jak půjde Románkovi čtení a psaní v českém jazyce, ale velmi brzy bylo jasné, že je to velmi šikovný chlapec, který má navíc ohromnou podporu ve své rodině.

- 2) Jak se začlenil mezi ostatní děti?

Tady bych opět zmínila, že hlavní podíl na začlenění Románka měly paní učitelky v MŠ. V průběhu roku jsem zjistila, že ačkoliv je Románek šikovný, prožívá určitý ostych při běžné komunikaci.

- a. Jaké aktivity byly realizovány pro jeho začlenění do kolektivu?

Velmi nám pomohla asistentka pedagoga, se kterou Románek procvičoval mluvený projev. Pro dnešní děti je mnohem snazší přijmout odlišnost než dříve. Odlišností je tolik, že se to většinou obejde bez reakce. Já alespoň takovou zkušenost mám. Čím mladší děti jsou, tím je to pro ně ještě snazší. Románek se svými spolužáky procházel všechny aktivity bez rozdílu. Měli jsme preventivní program, který byl zaměřen na řešení problémů a komunikaci, během celého přípravného období (září, říjen) jsem zařazovala seznamovací hry, komunitní kruhy, utvářeli jsme společná třídní pravidla. Románek měl stejnou roli jako ostatní děti. Jiný přístup nebyl potřeba.

- 3) Jak se ti spolupracovalo s jeho rodinou?

Spolupracuji především s maminkou. Na všem se domlouváme individuálně dle potřeby. Během školního roku mám s rodiči a dětmi dvě tripartitní schůzky, řekla bych, že nám to všem vyhovuje.

Pokaždé, když se na mě obrátí v jiné věci, nezapomene se zeptat, jak se daří Románkovi a jestli je vše v pořádku.

- 4) Kdybys měla porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak bys ji zhodnotila?

S maminkou jsem si naplánovala schůzku ještě před zahájením školního roku. Přišla s připravenými otázkami, a tento přístup se během školního roku nezměnil.

- b. Co bys popřípadě změnila nebo navrhla pro zlepšení spolupráce?

Během rozhovoru cítím, že kdyby byly jazykové schopnosti maminky lepší, možná by ještě otázek přibýlo, ale v zásadě si myslím, že má dostatek informací, nedochází k žádným omylům nebo nedorozuměním. Maminka je velmi trpělivá a starostlivá. Přála bych si více takových rodičů.

- 5) Jak bys zhodnotila jeho jazykové schopnosti?

Pokud má Románek komunikační nedostatky, nijak zvlášť se to ve výuce neodráží. Patří mezi nejlepší čtenáře. Porozumění čtenému má velmi dobré. Dokáže čtení využít i v jiných předmětech, chápe jeho funkci jako zdroje informací i zábavy. Je velmi pozorný a aktivní žák. Mým pokynům rozumí velmi dobře.

- c. Jaký ze začátku měly vliv na jeho začlenění do výuky?

V českém jazyce oproti jiným dětem zaostává ve vytváření vět. Když má slovo použít ve větě, většinou používá podobné věty. Myslím, že si je toho sám vědom. S asistentkou pracuji na rozvíjení právě této složky. Románek popisuje obrázky, tvoří věty. Poznává naše pohádky a snaží se je podle obrázků vyprávět.

- d. Jaké jsou jeho jazykové schopnosti nyní? Jaké myslíš, že bude mít předpoklady do budoucna?

Osvojování komunikačních dovedností probíhá dobře. Románek navštěvuje kroužky, kde má možnost se ještě více poznat se svými spolužáky a dalšími dětmi. Musí neustále mluvit, a to je

pro něho nejlepší procvičování a motivace zároveň. Je velmi **ctižádostivý**, má ty nejlepší předpoklady být ve škole úspěšný.

6) Jak na něj jako na dítě s jazykovou bariérou reagovaly děti?

Komunikační úroveň dětí je ve škole velmi rozdílná. Některé děti v první třídě jsou v péči logopeda. Rovněž mají určité problémy s dorozumíváním v kolektivu. Ten se navíc v první třídě začíná teprve utvářet. Všichni mají možnost se poznávat v novém prostředí. Udělala jsem maximum proto, aby k poznávání měly děti co nejvíce příležitostí. **Spali jsme ve škole**, jezdili jsme na **výlety**, **učili jsme se v různých prostředích**.

7) Jak jsi musela přizpůsobit výuku?

Románkovi dávám především **dostatek času**. Pokud by se nějaké problémy vyskytly, věřím, že bychom si s nimi poradili. Využívám asistenta, který za Románkem dochází na několik hodin v týdnu. Individuálně rozvíjíme komunikační dovednosti, zároveň ale neubíráme prostor dalším dětem. Románek potřebuje samozřejmě co nejvíce **komunikačních situací, které mu chybí např. doma**. Na to se snažíme myslet ve škole především.

8) Jaké pomůcky jsi využívala?

Románek využíval **stejně pomůcky jako další děti**. Stalo se, že jsme si museli dovysvětlit nějaký obrázek nebo výraz. Doporučila jsem rodičům **knihy pro děti**, tipy na **hry pro obohacování slovní zásoby**. Ve škole jsme používali **destičku na skládání slov**, **doplňování neúplných vět**, **obrázkové karty, křížovky** aj.

11) Jak je podle tebe Roman adaptovaný na naše prostředí?

Myslím, že je ve škole rád. Mám možnost s ním pracovat i v **turistickém oddíle**, kde máme možnost setkat se jinak než jako učitel a žák. Je pro něho důležité, že se mu daří. Má i dobré kamarády, kteří ho přijali mezi sebe. Učila jsem více ukrajinských dětí. Kdybych měla nějakým způsobem porovnávat spolupráci s dětmi samotnými, s jejich rodiči, jejich přístup k učení a snaze se začlenit do kolektivu, hodnotila bych případ Románka nejlépe. Zároveň bych ale také dodala, že všechny ostatní děti měly situaci o dost složitější. Byly mnohem starší.

Příloha 5: Ukázka kódování na přepsaném rozhovoru s vedoucím pracovníkem

Rozhovor se zástupkyní ředitele základní školy 2

Kódy:

- Počty dětí
- Didaktická a personální podpora
- Pocity dětí
- Sociální podpora
- Začlenění dětí
- Schopnosti rodičů
- Pocity učitelů

1) Kolik máte nově příchozích ukrajinských dětí ve škole od března roku 2022?

*Od začátku války na Ukrajině k nám do školy přistoupilo **sedm** dětí, z nichž **jedno** se vrátilo zpět na Ukrajinu.*

2) Kolik jich máte přímo na prvním stupni a v jednotlivých třídách?

*Na prvním stupni je všech **sedm**. V první třídě jsou **tři** děti, ve druhé **jedno** dítě, ve třetí **dvě** a ve čtvrté **jedno**.*

3) Jak jste vnímal/a jejich přítomnost, když k vám nastoupili?

*Připadalo mi, že na nich **nebyl vidět strach a obavy**. Děti se hned **zapojily do hry**. Je pravda, že **holčičky trošku poplakávaly**, například **nechtěly od maminky**. Ale mezi ostatní děti se **zapojily rychle**.*

4) Jak se vám spolupracuje s jejich rodinami?

*Záleží jak s kterými. Někteří **fungují na 100 %**, vše mají nastavené správně, s placením není žádný problém. Jiné je **třeba stále upomínat**.*

5) Kdybyste měl/a porovnat spolupráci s rodinou v začátcích a teď, jak byste ji zhodnotil/a?

*Ze začátku záleželo na tom, zda rodiče **byli schopni s námi aspoň nějak komunikovat**. Někteří se **dorozuměli v pořádku**, jiní měli **tlumočnicka**. Kdybych to měla zhodnotit zpětně, **mnozí z nich se z komunikačního hlediska zlepšili natolik, že se s námi dorozumívají sami**.*

6) Co pro vás bylo nejtěžší?

Nevnímala jsem to jako nějakou velkou překážku, protože umím rusky, takže jsem se dorozuměla pomocí základních frází. Nebála jsem se toho.

- a. Jak jste musel/a změnit vyučovací podmínky pro učitelky? K jakým změnám došlo?

Snažili jsme se děti hlavně zapojit mezi české. Zajímalo nás, jestli všemu rozumí a snažili jsme se o individuální přístup.

- b. Jaké podpůrné materiály (asistenti, materiály do výuky, doučování v hodinách českého jazyka, školení pracovníků, ...) jste využil/a?

Spíše jsme zařadili obrazové didaktické materiály a také jsme využili pomoc rodilé mluvčí, která u nás pracuje také jako učitelka.

- 7) Jak se na těchto změnách podílel zřizovatel školy?

Ze strany zřizovatele nebylo třeba, aby se nějak podílel, ale například SRPŠ platilo dětem vše, co bylo potřeba.

- 8) Jak byste zhodnotil/a spolupráci se zřizovatelem školy?

Vzhledem k předchozí otázce nezodpovězeno.

- 9) Jak se podle vás k situaci postavilo MŠMT?

Po administrativní stránce zařídilo vše, co bylo potřeba. Poskytli formuláře a slovníky, které jsme mohli používat.

- 10) Co byste ocenil/a ze strany MŠMT?

Je složité to hodnotit, vzhledem k tomu, že na tuto situaci nebyl nikdo připravený a neměl s ní žádnou zkušenost.